

ספר

מתניתא דהלל הזקן

א

הרב
שמעון
יאנונו

מתניתא דהלל הזקן

א

איצר בלום ומקיף • טירת זרח ויהלומים • חידושים, ביאורים ומערכות • מרגניתין טבין • הארות ואמרות
טהורות משובצים ברעיונות מאלפים • מטמונים ופניני קדם יקרים, בערים כלפידים ועוצצים בברקים •
שיחות קודש התרוממות הנפש ואיתעלותא • פלפולא דאורייתא • קושיות ותירוצים • תולדותיו וקצות
דרכיו ומורשתו לדורות • רום מדרגותיו והליכותיו הטהורים, בערפלי טוהר קדושתו משולבים, לבבות ישראל
מבהיקים • סודות ורמזים בפרד"ס וגילויים שלא שפתם עין • תילי תילים, מילין דחוכמא • לקחי מוסר
מאלפי בינה והשקפת חיים מאמרותיו בש"ס • טללי חכמה נשגבים, רשפי אש שלהבת • בתורת, שיטת ומשנת

בוצינא קדישא, עיר וקדיש מן שמיא נחית, קדוש עליון, נשיא ישראל והדרתו

התנא הלל הזקן זי"ע"א

מהיכלם ומכבשונם בקודש ומבית מדרשם, תורתם והנחתם, של מרגן ורבנן בתראי קשישאי וקדישי, אדירי
ומרביצי התורה, המאורות הגדולים, ראשי גלותא ורישי מתיבתא, המופלאים שבסנהדרין, אבירי הדעת
והמחשבה, ומשיפולי גלימתן דחסידי עליון, דמיטמרן גליון לרוח

נקבין ונאסף מאלפי ספרים לכנישתא חדא בטוב טעם ודעת, בעט סופר, על ידי

שמועזן ואנוני

מתניתא דהלל הזקן

א

©

כל הזכויות שמורות למוציא לאור

אין לשכפל, להעתיק, לעצם, להקליט, לדרגם, לאחסן
במאגר מידע כלשהו, או לשדר בכל דרך או אמצעי ללא
אישור מפורש בכתב מהמחבר.

הספר הודפס בישראל תשפ"ג

Printed in Israel 2023

The Max
Family Edition

לכל ענייני הספר, ובפרט לחלוקה לזכות הרבים
לכתי מדרשות ושיבות הק', ניתן לפנות למחבר

שמועז ואנוני

052.709.0068

ירושלים

נערך ונסדר בס"ד ע"י:

ספר יהלום

בית מקצועי למחברי ספרים

050.414.2255

—♦—

עיצוב טיפוגרפי:

אדרת - 050.410.7439

—♦—

עיצוב כריכה:

מילר פלום - 054.7678896

—♦—

תמונות ציור יודאיקה:

נ. שיש

ברוך אשר יקים את דברי התורה

תשית לראשו עטרת פז לחן ולכבוד ולתפארת האי גברא יקירא. יקר ערך ונדיב הלב, הנגיד הנכבד, בעל מעשים כבירים לתורה ולתעודה, רודף צדקה וחסד, רחיס ומוקיר רבנן, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, כשמן הטוב תורק שמו תפארת. חברי היקר, איש חיל אשר נדבה רוחו אותו להיות אחיעזר ואחיסמך, אשר הוזיל זרב מכיסו כדי לעשות שם עולם וזכרון נצח לכבוד התנא האלקי חלל הזקן זיע"א

מר ישראל מאקס הי"ו

הוא הגבר אשר חיזק ועידד אותי לאורך כל הדרך במאור פנים, יומם ולילה לא שקט ולא נח למען הצלחת הופעת ספרא קדישא הדין לאור עולם, בנאמנות יתירה השקיע בוחותיו והוזיל כספו מכיסו שלא יחסר המזג, ושיצא דבר נאה ומתוקן בתכלית ההידור והיופי.

זכות דיובב שפתי ישנים יעמוד לו ולורעו להתברך בכל הברכות הכתובות בתורה, רון ועישו בביתו ועדקתו עומדת לעד, יזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות מתוך בריות נופא ונהורא מעליא והרחבת הדעת ברוחניות ובגשמיות.

ברכה מיוחדת לנברת היקרה אם הבנים אוהבת תורה ולומדה

מרת לאה בראיינא בת בלימה תח"י

יהי רצון שתזכה לחיים טובים מתוך נחת ושמחה בריאות ואושר, אמן.

ספר זה מוקדש באהבה כהברת הטוב

לעילוי נשמתו הטורה של אביו, איש חכם ונבון מלא מצוות כרימון, קשור בקשרי עבותות לגדולי התורה בארה"ב, תלמיד חכם מובהק

הרה"ג רבי גדליה בן שמעון מאקס זצ"ל

אשר כל ימיו עמל וסקד על דלתי התורה והרביץ תורה לעשרי הצאן אשר לו וחלקו, מה טוב חבלו ועורלו, לעד תעמוד זכותו. יהי רצון שזכות הדפסת ספר זה וזכותם של רבותיו זיע"א יעזור ויגן משלם העליון, בגלל אבות תשיע בנים ותביא נאולה לבני בניהם, וממרום ימליץ טוב לפני כסא כבודו משפחתו וכל יוצאי חלציו החשובים, עדי נובה לביאת משיח צדקינו, בב"א.

טובות זכרונות

בקיצור אמרים אציב עובדא דאתי שנטבעה בליבי ועשתה רושם גדול ועצום, יחד עם הנדיב פטרוך ה'מתניא דהלל הזקן' ופטרוך ועמוד התווך של כל חיבורי, חברי ושותפי היקר והאהוב, העומד לימיני בכל עת ובכל שעה, וביחד נועדים בעצה ובתבונה בכל ענייני, מפיץ תורה בהיכלי עולם התורה לרכבות ואלפים בארץ ישראל את חיבורי לזכות הרבים, **מר ישראל מאקס נ"י**, {אשר בילדותו, השתתף בשיעוריו הקבועים על מסכת אבות, של הגאון הגדול רבי יעקב קמינצקי זצוק"ל, ראש ישיבת "תורה ודעת" בארה"ב, ונמנה על לומדי מסכת אבות באופן קבוע}, בשנה זו, בשב"ק בחודש אדר תשפ"ג, לאחר סעודת שבת בביתי בשעות הקטנות של הלילה, לקראת ברכת המזמור על היצירה של ה'מתניא', שוחחנו יחד בדברי תורה לאורך כל הלילה, באוצר הספרים אשר חנני השי"ת, על רוממותו ורום מדרגותיו ובירור מקחו ופעליו, שלימות מידותיו הטהורות המזוכרות בש"ס בבלי ובמדרשים, המשריש אהבת תורה אדירה ועצומה, של **התנא הקדוש הלל הזקן זיע"א** באמרותיו ורשפי אש תורתו, והידשנו והקשינו ותרצנו בחידושים ממצולות ים, כיד ה' הטובה, מגאוני הדורות לדורותם, באהבת התורה המופלאה של התנא הקדוש. וחברי ישראל הקשה ותרין בעמקי ים וכמאור פנים צוהל, ונהנתי למאד בדבריו, זיקוקין דנורא עמוקים.

לפתע אני רואה אותו דומע בדמעות שלישי, בהתלהבות ליבו הרחום ובעיניו הדומעות והבוערות ובקולו המתגבר והנשנק, רווי הכיסופין ואהבת ה', ובהתלהבות נפלאה מגירסא דינקותא, אשר טבועה בטבעיות נשמתו, וכולו אומר כבוד מקדושתו ודרגתו הרוממה של התנא הקדוש זיע"א, ואהבת עולם אהבתיהו, לראות את אהבת ליבו העצומה לתנא הלל הזקן זיע"א. וכל שומעי ורואי הפלא הזה, שישבו באוזן קשבת לשמוע דברי אלוקים חיים בענייני התנא הקדוש, ניטע בליבם חיזוק בעבודת הבורא יתברך.

ישלם ה' פעלו ותהי משכורתו שלימה מאת ה'. יהי רצון, שהתנא הקדוש יעתיר בעדו ובעד כ"ב ולזרע זרעו עד עולם, לכל מיני השפעות טובות בבני בריכי, היי אריכי ומזוני רוויחי, לאורך ימים ושנים טובות, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, ומתוך רוב עוז ושלוש, נחת וכל טוב סלה.

בברכה ובאהבה רבה לחברי מר ישראל מאקס,
המחבר שמעון ואנונו

ברוך אשר יקים את דברי התורה

ספר זה מוקדש באהבה לחברי הדגל והיקר מעמודי הצדקה והחסד

מר ישראל מאקס הי"ו

ורעייתו החשובה והמהוללה, אשת חיל עטרת בעלה, חכמה ונבונה,

צנועה בנועם הליכותיה

מרת אסתר פייגא תליט"א

ארה"ב

והילדים היקרים: גבריאלה חיה, קיילא ציפא, דבורה חנה, אפרים
אליעזר, מאירה טובה, ומנחם מנדל.

♦ ♦ ♦

והנכדים היקרים: גדליה, איתן דוד, געייצל חיים, בלימה, שמואל משה,
רייזל, יובבד, אלישבע, אהבה שרה.

להצלחה וברכה ושפע פרנסה למוקיר רבנן ותלמידיהו

ירוחם בן ציפורה נ"י

יהי רצון שיזכו להתברך בכל מילי דמיטב עד בלי די, אורך ימים בימינה
ובשמאלה עושר וכבוד, בבריאות נופא ונהורא מעליא, אמן.

עיסורי ברכה ותהילה

שפע ברכות ישועות ורפואה שלימה
לחמי היקר
רבי אברהם בן מינדל הלוי
ורעייתו חמתי מרת הנדה בת שבע שולה תחי'

ברכות שמים מעל יחולו על המשפחה החשובה
משפחת באום
לכבוד ההורים היקרים ובניהם אשר שמם נחרט עלי ספר זה להצלחתם
וברכתם, בשפע ברכות, בריאות, נחת ושמחה ופרנסה טובה
מר אליהו בן פסיא רחל
ורעייתו אלישבע מלכה בת לאה בריינדל
להצלחה וברכה לילדים היקרים
צבי, שירה עטיל, עדינה טובה

ברכת הצלחה וברכה, שמחה ונחת
מר שמחה מרדכי בן רחל נ"י
רפואה שלימה בקרוב, אושר וכל ברכות התורה
לנב' בריינדל לאה בת יהודית אריאלה ספיר

להצלחה ולברכה וסייעתא דשמיא בכל העניינים
ברוך נתן אייזקס נ"י, בריינה רעשי בת חוה ריבה תחי',
יוסף מרדכי בן שושנה לאה נ"י, איילת ברכה בת מרים בתיה תחי',
ליבא מלכה תחי', הדסה תחי', עליזה יעל תחי'

פרקי היכלות המתניתא

• לכרך א •

קורות חיי ומקצת הליכותיו בקודש של התנא הלל הזקן • עמוד 111

משפחתו ושושלתו של הלל הזקן • עמוד 119

חיי ופועליו של הלל הזקן • עמוד 131

שורשו ונשמתו של התנא הלל הזקן • עמוד 143

שמו ותארו של הלל הזקן • עמוד 169

משה רבינו והלל הזקן • עמוד 191

ראוי שתשרה עליו שכינה • עמוד 245

מדרגתו ומעלתו של הלל • עמוד 255

הלל נשיא ישראל • עמוד 283

אהבתו של הלל הזקן ומסירותו לתורה • עמוד 307

הלל הזקן ושכנא אחיו • עמוד 365

פרקי היכלות המתניתא

• לכרך א •

הלל הזקן תלמידו של עזרא הסופר • עמוד 383

שמעיה ואבטליון רבותיו של הלל הזקן • עמוד 391

תלמידיו של הלל הזקן • עמוד 439

גדול שבכולן – יונתן בן עוזיאל • עמוד 493

הלל בסתר עליון • עמוד 541

הלל מחייב את העניים • עמוד 591

לעולם יהא אדם ענוותן כהלל • עמוד 629

מי ילך ויקניט את הלל • עמוד 685

הלל ושמאי – אבות העולם • עמוד 715

מתיבתא דהלל ושמאי • עמוד 785

כבוד שבת של הלל ושמאי • עמוד 859

מחלוקת לשם שמים • עמוד 1009

פרקי היכלות המתניתא

• לדרך ב •

יצאה בת קול ואמרה 'הלכה בבית הלל' • עמוד 89

מחלוקת הלל ושמאי לעתיד לבוא • עמוד 141

אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו • עמוד 173

הלל הזקן ובני בתירא • עמוד 189

יחסם של הלל ושמאי לגרים • עמוד 261

דעלך סני לחברך לא תעבד • עמוד 409

כיצד מרקדין לפני הכלה • עמוד 493

נוח לו לאדם שלא נברא • עמוד 529

נר חנוכה מוסיף והולך • עמוד 603

רין לפני העני שלושה מילין • עמוד 707

מעשה בהלל שהביא עולתו לעזרה • עמוד 725

פרקי היכלות המתניתא

• לדרך ב •

הלל הזקן בשמחת בית השואבה במקדש • עמוד 737

'אם אני כאן - הכל כאן' • עמוד 773

'אם אין אני לי - מי לי' • עמוד 871

כורבן ואוכלן בבת אחת • עמוד 925

'מובטח אני שאין זה בתוך ביתי' • עמוד 1009

"גומל נפשו איש חסד" - זה הלל הזקן • עמוד 1075

הלל הזקן תיקן פרוזבול • עמוד 1121

כשמת אמרו עליו 'הי חסיד, הי עניו' • עמוד 1131

ציונו של הלל הזקן • עמוד 1141

אמרותיו והגיגיו של הלל הזקן הפזורים בחז"ל • עמוד 1153

מפתח עניינים
מפורט
למרתניתא
• חלק א' •

מפתח עניינים מפורט למתניתא

• חלק א' •

45.....פתחא למתניתא דהלל הזקן.

59.....שמות רבותינו דתנו רבנן במתניתא.

111.....קורות חייו ומקצת הליכותיו בקודש של התנא הלל הזקן.

119.....משפחתו ושושלתו של הלל הזקן.

מאחורי הלל הגדול עומדת אשה גדולה • שושלת הקודש • תורתו של שמעון בן הלל הזקן • רבן גמליאל בן בנו של הלל

131.....חייו ופועליו של הלל הזקן.

ייחוסו של הלל הזקן • שורש נשמתו של הלל • הלל היה עניו והעניו אינו בא בגלגול • שמאי גלגול יהושע בן נון, והלל גלגול שלמה המלך

143.....שורשו ונשמתו של התנא הלל הזקן.

הלל הזקן היה מרכבה לניצוץ משה רבינו עליו השלום • הלכה כבית הלל ששורש נשמתם ממידת החסד • הלל – ראש לנשיאים • הלל ושמאי • הלל בחינת משה רבינו עליו השלום • הלל צדיק גמור וצריך לעלות לעליה גדולה יותר מבעל תשובה • 'אם אין אני לי' – ללקט ניצוצות נשמות • הלל הוא גלגול דוד • הלל הוא משורש של מיכאל • שמאי הלל המה בחינת אברהם יצחק ויעקב • הלל כל עשיותיו היו לשם שמים בסוד היחוד • שורשו שורש החסדים גמורים ואכילתו תמיד למען מצוה גדולה

• 'כורך' מאחד את הצדיק עם הרשע, שידיו יחד • נשמת הלל הזקן ירדה לעולם על מנת לתקן את חטאי שלמה המלך • הלל הזקן זכה שנתעברה בו נשמת אהרן הכהן • כיצד יש לכתוב את שמו – הלל או הילל • הלל גמטריא שם אדנ"ת שהוא סוד תורה שבעל פה

שמו ותארו של הלל הזקן.....169

ינוחו ברכו"ת על ראש היל"ל • הלל הבבלי שמו, המפורסם שלמד מתוך עוני ותורתו נתקיימה בו • שם הלל מורה בלשון הילול ושבח • אמרו עליו על הלל: מימיו לא מעל אדם בעולתו • ידָאָה לִי ה'שָׁה לִיעֲלָה • פסוקים שנרמז בהם שמו של הלל • מדתו של היל"ל שהיה בעל נפש וענוותן • ה'נח להם לישראל • משה רבנו התפלל שהלל יהיה עניו כמותו ותהיה הלכה כמותו • דין כתיבת שם 'הלל' בגיטין • הלל שמו, ללא תואר • 'כדאי הוא הלל' – זו מידת הענוה שהיא הביטול המוחלט לקב"ה • הלל הזקן הוא ניצוץ אחד מנשמת משה רבנו • הלל הוא משה

משה רבינו והלל הזקן.....191

לא השיגו השראה בפועל ממש • מה שארע למשה – ארע להלל • רוח הקודש כמשה רבנו • תוכחת הלל לדור • שבעה צדיקים מהלל עד רבינו הקדוש • שלמה היה בחינת הלל • הלל הזקן היה מגופו של משה • מדותיהם שוות • התולדה נמשכת אחרי שורשה • נשיא וענוותן • הלל ראה גולגולת של פרעה • ביקש משה להיכנס לארץ ישראל • אחד פטירתו של משה רבנו • הבחירה לעולם עומדת • מאסו במותרות העולם הזה • השראת השכינה בתלמידי הלל • השבת היא חלקם • תקצ"ד סודי משנה של הלל • תרומתו של עולם • קיבלו דין ה' באהבה וברצון • אריכות שנים עד מאה ועשרים • גם בהלל נכללו ישראל • כניסת משה לארץ ישראל • ביעור היצר הרע בהכנעה ובענוה • תורת משה והלל • טעם כעיקר ביציאת מצרים • הלל ראוי לנבואה • המשך קריעת ים סוף אצל הלל • תורה שבעל פה ניתנה על ידי הלל • תרומתו של עולם • הלל תיקן

קפידת משה • ארבעים שנה נלחמו בחלק הטומאה • רוח הקודש על
המנויג בשביל ישראל • לא שרתה עליו שכינה בגלל דודו

245 ראוי שתשרה עליו שכינה

השראת השכינה – למי שמוציא יקר מזולל • בהספר חכם וחסיד יכולים
להוסיף ותולין בחכמתו • היתה חסרה להלל מדת העשירות • הלל היה זקן
מפורסם לגדול הדור • הלל היה העני היותר גדול • רוח הקודש נבואה
אצל צדיקים • אורך רוחו של הלל • הלל הזקן היה זהיר במצות הבטחון

255 מדרגתו ומעלתו של הלל

על מנת לקבל פרס בעולם הבא • שבחו של הלל שלמד את כל הלשונות
• הלל סובר דיש מצוה לאכול גם בימות חול לשם שמים • הלל הכיר
קדושת התורה ולמדה כדברי אלהים חיים • מידתו של הלל היתה
שחקדיש את כל גופו לשמים • הלל הכיר הגולגולת על ידי חכמה נפלאה
בידיעה שכלית • אצל הלל הזקן כל יום היה כבריאה חודשה • הרמז בדברי
הלל – הרב שאול הוא לתלמידיו • הלל היה יודע במעלת התורה וראה
מה שלא ראו אחרים • כשהגיע הלל לכבוד שמו יתברך הראה גם מדת
קפדנות • הלל לא הכין לשבת כדי לא לפגום משהו במדת הבטחון • הלל
קרא לעולם הזה 'עכשיו', כי אין מעשה וחשבון אחד כך בעולם הנשמות •
מגודל בטחונו של הלל בהשם יתברך למד תורה בשלוה ובמנוחת הנפש
• ענוותנות המיוחדת של הלל הזקן • הלל הענותו שופך רוח חיים בקרב
לב השבים • להלל הזקן היתה שייכות אל תיקוני השכינה בבחינת ליבון
הלכתא • הלל היה סמל הענוה והסבלנות • לקח רב מסבלנותו של הלל
זקן בסעודה • סבלנות לאשה • "ראוי זה שיחללו עליו את השבת" • הלל
נהג נשיאותו ברמה מחמת ענוותנותו

283 הלל נשיא ישראל

כף זכות – עד היכן • הלומד ושוכח חשיב אונס ואינו חסידון כמי שלא
למד • הוכיח להם שהוא ראוי להיות נשיא • 'הלל הנשיא' קפיד לשם

שמים • ההלכה נתעלמה משמים כדי שיעלה הלל לגדולה • יום שנע-
שה בו העגל • לכבוד שמים – מי לי, לכבוד עצמי – מה אני • העם היו
סבורים שכונתו להתייחד • עד כמה גדול השגחת שמים • הכהן הגדול
רודף שלום • בזכות עמלו של הלל בתורה נעשה מלך • כשהגיע הזמן
שנקבע לנשיאותו של הלל – מיד מינודו • בחדו בי כי אני פחות מכולם
• המנהיג לשם שמים אינו מתיירא מאף אדם • הלל למד ושימש בבבל
ובארץ ישראל • בני בתירה זכו שבא על ידם בגין לישראל לדורות • גם
כיש לאדם גדולה וכבוד זה יכול להלקח ממנו • מי יוכיח את הנשיא •
שושלת הנשיאות מהלל – הארוכה ביותר • נמשך הלימוד עד שנכנסה
השבת • 'ראוי הוא לחלל שבת עליו' דהוא בוודאי כיון לשם שמים

307 אהבתו של הלל הזקן ומסירותו לתורה

מרוב חשקו בתורה לא הרגיש עד שנתקדד ונסתכן • במסירות נפש
זכה להחזיר הלכה גדולה • ראוי לחלל שבת על הלל שהמית עצמו על
כבוד התורה • בזכות חיבוב התורה של הלל בליל שבת – עלה לגדולה
ולנשיאות • ראוי הלל שנשיאי ישראל יחללו עליו את השבת • הלל
היה יוצר השיטה של מסירות נפש בלימוד התורה • רגועו של אדם
אינם בידו • מרוב דביקותו ואהבתו לתורה לא חלי ולא מרגיש בסכנה
• חיסרון הנגיד • ניצול הרגעים ללימוד התורה • היה מותר לו להכניס
עצמו לסכנה בשביל תורה • לרוב חיבתו לתורה הפריז על מדת הדין
• לפום צערא – אגרא • לא הרגיש כלל שיוורד עליו שלג כבד • לא
להחליף אותיות כת"ר • לא תדע מה ילד יום • אצל הלל היתה התורה
הקדושה כל חיותו • ללמוד תורה וידיעתה – כיון דדיא חייו מפוזר כל
מה שיש לו בשבילה • בלי התורה – למה לו חיים! • מותר לו להכניס
עצמו לסכנה בשביל תורה • בא לשמוע דברי תורה במסירות עד כדי
פיקוח נפש • הלל הביא עצמו לידי סכנה לכבוד התורה • לבעל חכמה
יותר טוב לבזבז ממונו ויחיה על כל פנים בתורה • הלל הבין בשכלו את
גודל מעלת התורה ומסר נפשו עליה • הלל מסר את עצמו למות מחמת
גודל חשקו בתורה • להלל היתה אהבת תורה בוערת ויוקדת עד כדי
מסירות נפש • לא לשמוע לעצת היצר המונע מללכת לבית המדרש •

כשהאדם יודע שדברי תורה הם תורת חיים, אינו מחפש טענות פטור • הלל סיכן עצמו לשם שמים שנפשו חשקה בתורה • שאני הלל שנהג כן מרוב אהבתו לתורה • חיוב ידיעת התורה – אין לו שיעור • כוחו של הלל שהעריך כראוי גודל קדושת התורה • הלל היה כל כך נקי מגזל ומותר לחלל עליו את השבת • הלל הופשט לגמרי מכל ענייני העולם הזה ולא שם לב לכלום • מרוב דבקותו בתורה לא הרגיש שום רתיעה מלעמוד בקושי • הלל היה סבור שהתורה משמרתו וגם עשה הכל לכבודה של תורה • אם לתלמוד תורה מותר לבזבז יותר מחומש • הלל מסר נפשו על לימוד השמועה כדי להעתיקה • מפני שהיה ערב שבת, מחמת זה בא הנס להציל את הלל • כל יהודי יכול להגיע למדריגה עצומה להיות מגן על כל הדור • דרכו של אהבה תורה • הלל היה ממוסרי התורה והיה יכול לסמוך על נס • הלל למד ביגיעה וצער מתוך אהבה עזה לתורה • למרות העניית הקריב הלל את כולו לתורה • חמש הדרכות של נשיא הדור • זבולון צריך לתת קודם

הלל הזקן ושבנא אחיו 365

הגורם לתורה הוא כתורה עצמה • הלל עשה כהוגן • לקנות חלק מתלמיד חכם • הלל נתחכם מעצמו • גודל שכר לימוד מתוך החק • אי אפשר לקנות את שכרו של הלל • בוז יבוז – לאחד שלמד • היה להלל לקרב את שבנא אחיו • חילוק בין קונה שכר או מסייע לתורה • "וילכו שניהם יחדיו" • חשב ליטול כבוד מהמוכן לאחיו • זכות התורה ברבים לא שייך לקנות בכסף • מים רבים של עניות לא יכבו אהבת התורה של הלל • שימוש גדולי הדור • הלל התנהג במדותיו של עזרא

הלל הזקן תלמידו של עזרא הסופר 383

הלל הרבין תורה כעזרא הסופר • הלל ייסד את התורה מחדש • ארי התורה והמסורה • שורש נשמות שמעיה ואבטליון • אבטליון נפש זכריהו

שמעיה ואבטליון רבותיו של הלל הזקן 391

אדם חייב לומר בלשון רבו • כוונת שמעיה ואבטליון בברכת ירושלים • נתכוון להרבות בשבחו • זלזול בכלל ישראל • רודפי השלום • הלל דייק כלשון רבותיו • בזיון לעיני הדואים • תורת רבותיו חביבה עליו • מלא היץ כלשון רבותיו • משנתו של אבטליון • בנים שסתומים מעשיהם • לעזוב את הכהן הגדול ולרוץ לגדולי הדור • נפילה של הניצוצות • הלל הלך דרך רחוקה לרבותיו • עבודת המידות למלאך • מדה שלמד מרבותיו – לימד לתלמידיו • אי תלמיד חכם קודם לכהן גדול • בני גרים – גדולי הדור • מוסר מהלל הזקן • הצדיקים נותנים כח לבעלי התפילה • שמעיה ואבטליון היו דרים בארץ ישראל • שמעיה ואבטליון – מזרע גרים • שני גדולי הדור • שמעיה ואבטליון – המחזיקים של ישראל • ביצבץ בכהן הגדול חשד מינות • עבודת הכהן הגדול מכח עבודת צדיקי הדור • עיקר שמם 'אברהם' • להקדים 'קמח' לתורה • גדולתם של שמעיה ואבטליון • הזהירו בבני עניים • הנהגת העניים • כח התורה בבית המקדש • היאך הזכיר את שמם • החובה שלא לשנות מדברי רבותינו • לא שמשו ולא ידעו להכות פשוטות • קבלת התורה • רוחו ונפשו של זכריהו בן יהוידע • משנתו של אבטליון • מה רמז בשם 'הלל'

תלמידיו של הלל הזקן 439

השראת השכינה בתמידות • הלל הזקן היה בבחינת משה רבינו • בעיבוד השנה ניכרת החכמה והגדולה • תלמידיו של הלל – כמשה ויהושע • מנהג הברשה אינו במקומו • תלמיד גדול הדור אף כשאינו רבו • ההבדל בין רב לתלמיד • הלומד תורה בשלמותה הוא בבחינת בית ראשון • המאורות הגדולים • בין מדרגת הרב למדרגת התלמידים • רבן יוחנן בן זכאי כלול מהלל ושמאי • רבי אליעזר מתלמידי בית הלל היה • הלל תלמידו של עזרא במידותיו • תלמיד כל ימי חייו • תלמיד בית הלל העושה כמעשה שמאי • מחלוקת בעבודת ה' של השלימים במידותיהם • טוב לגבר שישלים עצמו בנעוריו • כפי הכוח בתורה כך המלכות והשליטה בבריא • שמונים התלמידים שימשו כל צרכם • הגדול מחבירו – מוסתר

מחבירו • לטפס בסולם של האבות • עבודה עם נשמות • להפוך עצמיותו
 ל'סיני' • עניו אף על פי ששלם בחכמה • עד היכן מגיע כוחה של הלשון •
 כל העולם כולו נשלט תחתיו • צדיקים המבינים בשיחות כל הברואים •
 התגלות חלק זה תורה שבעל פה • גם אם למדת הרבה – למוד מאחרים •
 גדולת התלמידים • תלמיד המנצח

מפרתח מפורט למתניתא

גדול שבכולן – יונתן בן עוזיאל 493

מהירי הלימוד לא היו עומדים מפניו • גדול ההשפעה כגדול ההכנה •
 בן התורה • יונתן בן עוזיאל ורבן יוחנן בן זכאי • מחשבת עולמים • שרף
 את המזיקים החוצצים • בעוסקו בתורה היו נשרפות המחשבות הזרות •
 כעוצם הקדושה בן עוצם הפעולה למעלה • סוד בישיבה • אצל הלל היה
 נשרף גם חוץ לד' אמות • על ידי עסק התורה משיגים שמחה פנימית •
 'שבת הגדול' שבכולן... • קדשים ונזיקין • כשמסלקין החיצונים התורה
 עולה מיד למעלה • המלאכים כלולים בנשמות ישראל • הרבי כבש
 בתוכו הדיתחא • 'בתי גווא' מדרגה לדרגה • אש של מעלה אינו שורף •
 האש היה גם לתלמיד ד'קטן שבתלמידיו • זכירת מעמד הר סיני בעסק
 התורה • היה יכול לישרף אף שלא נשרף ממש • כוחות הפועלים למרחק
 • השתוקקות לשמוע דברי תורה • אפילו מלאך היה נשרף • לימודו של
 יונתן בן עוזיאל יותר מבית המקדש • והיה אך שמח – כל אחד יכול •
 מלאכים מתנשאים לדרגת שרפים • הצדיקים מסווים עצמם • לימוד
 למעלה מגדרי הטבע • לימוד בטוהרה • אינו יודעים לסדר במודיגות
 של מלאכים • קדושת יונתן בן עוזיאל כקדושת בית ראשון • בכח התורה
 אפשר הכל • ציונו מסוגל לדיווג ולשלום בית • שריפה ללא אש • גדול
 העושה מאהבה • כל המודיגות בפנימיות • בחיצוניות לא ראו את גדולתו
 של הלל • שריפת ההרהורים הרעים • שריפת הגאוה מועילה לשידוכים
 • סגולת הדיווג הדוחני אצל יונתן בן עוזיאל • לשרוף את הדיונים שבראש...
 • גדולת בתורה בשני אופנים • האדם השלם מושל בבריאה • לא לעשות
 עיקר מהגשמיות • בשעת לימודו של הצדיק כוחות הטומאה נשרפים •
 העלאת 'עשיה ויצירה' אל ה'בריאה' • הלל הוא מצד החסד של הכל

הלל בסתר עליון 541.....

אף כי גבר החשטא, עם כל זה יש תקוה • הלל ושמאי כנגד מיכאל וגבריאל • נמשכה המחלוקת בידיעת הלכות התורה שלוש שנים • ביאור דברי הלל במעשה דגולגולת • המהוללים אומרים כשעת הוצאה • הנשיאות תמיד לאותם שהם מצד החסד • משבירת כע"ס יוצא היל"ל • ראש שמו של הילל הוא ה"י • מלכות כוללת כל המידות • מן הטל הרוחני נתהווה השלג ונתגשם • מידת החסד מתפשטת וממתקת מידת הדין • הלל היה פועל על ידי התפילות והברכות • מקדימים שיטת שמאי למתק מדת הדין במדת הדין • ספירת המלכות קשורה עם שורשה ומקורה • זכה לשער הנ' שנרמז במנורה • ביישן ובושט פנים • הלל רצה להביא את הגר להשנות תורה שבעל פה • כשהיה בשמחה נזרקה מפיו דקדוש דברים רמים וגדולים • הגלות של האומה הישראלית • כל דבריו מכוונים אל היחוד העליון • מדה כנגד מידה במים • הארץ נתעלה לעילא לעילא בשורש יום השבת • הלל קיבל גדים אפילו שאינם בחינת 'פנים' • הלל ושמאי – ימין ושמאל • עניינו של הלל הוא ספירת המלכות • גילה מעלתו בענייני פסח השייכים ל'מלכות' • הלכה בבית הלל כי "עולם חסד יבנה" • דברי הלל מדברים בעולמות שיש לנו השגה • עצת הלל להכליל עצמו בכלל ישראל • הלל שורשו מעולם התיקון קודם הבירור • כל מעשיו לשם שמים – אש ומים • הלל רצה להמשיך זכירה במקום השכחה • מחייב את העניים ליום הדין על ביטול תורה • תחילת דינו של אדם

הלל מחייב את העניים 591.....

מה שהיה בהבנתו לא השאירו ריק בלא קיום למעשה • המקיים דברי תורה מעוני • ועצת ה' הי"א תקום • והי"א לא תצלח • פתחון פה לחייב בדין • הלל סלל את הדרך לכל הבאים אחריו • הלל מחייב עשיר ועני • הלל בחן עניין ההשגחה והשכר והעונש • אחרי שהיה משתכר היה לומד • מצאנו מי שהיה להם טענה זו והיו עוסקים בתורה • הלל מחייב לעשות תפארת לדקב"ה • הלל מחייב את העניים עד ביאת הגואל • אם אני לי לחייבני – מי יחייבני • עיקר התביעה על האדם – שיעסוק בתורה

• לא להתבטל מהתורה אף בעוני • תביעה על שלא התאמץ לבחור בטוב
• כבר נמצא בעולם מי שלמד בדלותו • למעט מהוצאות יתירות ולעסוק
בתורה • הלל למד תורה מעוני וזכה להיות נשיא בישראל • אף עני לא
יפטור את עצמו מן הדין • חלקם של אנשים פשוטים בתורה • טוב לקבל
תוכחה ולא לחשוב שום תירוץ • שתהיה לנו ההשקפה שהיתה להלל •
הניח לדורות הכח הזה שכבש את יצרו • הלל התעסק בתורה אף ברוב
טורדתו • כלום עני היית יותר מדהלל הזקן שבדורך? • הלל סלל את הדרך
כיצד להתגבר על נסיון העוני • הלל מחייב את עצמו עם העניים • לקבל
דין שמים באהבה • האדם נתבע רק לפי כוחו • הלומד תורה זוכה לאכול
משכרה בעולם הזה • הלל זכה לדרגתו בגלל שהפעיל כוחות הנפש • גם
עני יכול למצוא זמן ללמוד • על ידי שתאהב את הבריות – תקדכן לתורה

לעולם יהא אדם ענוותן כהלל..... 629

הלל היה ענוותן ביותר שלא מן הדין לקרב הבריות לתורה • מפני המידות
של בית הלל זכו לכוון אל מה שניכר יותר אמיתי • הלל ובני ביתו אוזחים
במדת הענוה ושכינה שרויה בביתם • אין להלל שבח במידת הענוה כי
היא טבעית אצלו • לכל אחד היה מתנהג בדברי נחת ומשיב כפי דעתו
• מעלתו של הלל • מחמת ענוותנותו התקדמו הגרים תחת כנפי השכינה
• שרפי קודש הילולים • פעולותיו בעולם הזה בחסד וענוה • הלל היה
ענוותן וחשב עצמו לתלמיד שצריך לברר דבריו • בית הלל נוחח בפה
ועלובין בלב • האוחז במדת הענוה מונע מעצמו אויבים ומקטרגים • אחז
צדיק דרכו לשבח עצמו בכדי שלא יפואר גם במדת הענוה • הלל הצטרך
לעמול בלי קץ כדי להשיג את מדת הענוה • הלל המליץ לפני הקב"ה
שיביט בענוותנותם של ישראל • 'ויכוח' על מידת ענוה • גמילות חסד
של הגוף והנפש • לעולם יהא אדם ענוותן • מדת הענוה – פנינה בכתרם
של חכמי ישראל • הצדיקים רצו להראות לעולם שהם אינם בעלי ענוה •
נשיא וענוותן • בשביל הענוה והשפלות שיש בי אני חשוב ואהוב לפני
יתברך • "תחנונים ידבר רש" • יש זמן שצריך האדם להגדיל את עצמו
• זכות על ידי זכאי • אצל הלל היתה הענוה בטבע כמו הלבוש • על ידי
הענוה ניתן להציל נפשות • בשפלות הרוח יש להיות עד קצה האחרון,

מפרתח מפורט למתניתא

כהלל הזקן • הלל היה עניו ועלוב ומעביר על מדותיו • הלל ותלמידיו היו ענווים ונוחים ועלובים • הלל הקפיד רק לכבוד שמים ולא לכבוד עצמו • גם במילי דעלמא היה הלל נוהג עצמו במדת הענוה • הלל בגשיאותו ישב כפוף לפני שמאי כאחד התלמידים • הלל הגיע למדרגת הענוה רק על ידי תפילה • עומק ענוותנותו של הלל • הלל חיזק את העם בגודל ענוותנותו • שלימות במידות צריכה להיות באדם כדי שתתקיים תורתו • ענוותנו הגדולה של הלל לפני בני בתירה • העגל נעשה מחמת גאווה, והלל ההפך – סמל הענוה • כוחו ושלטונו של הלל הוא מפני שפלותו וענוותנותו • כל מי שמכניע את עצמו – אינו יכול לבעוס על חבירו • גם מי שנולד בטבע של כעסן יש עליו חיוב ליישר מידותיו • שיהא עניו כהלל הזקן • גודל הענוה שהייתה בגופו של הלל • הלל הרגיש בכבוד חבירו עד כדי כך שעשה עצמו עבד • שאחר גמר התורה הקדושה צריך להיות בבחינה היל"ל • רוב ישראל הסכימו להכריע בבית הלל בשל מידותיהם הטובות • מה שהתנהג הלל בענוה וסבלנות – משום שכך רצון הבורא • דקדוק דק בתוכחותיו של הלל לבני בתירא • הלל פחד להשתמש בכתרה של תורה • הקשר בין ענוותנותו של הלל לאהבת התורה • אי אפשר להיות שפל בדרך אלא אם הוא גבוה ברום המעלה • תוכחות מוסר לבני בתירא על שלא שמשו חכמים • צדיק שהוא עניו שראוי שתשרה עליו שכינה – הוא במקום המקדש • ביאור במעשה דשניים שהמדרו זה את זה • אין מקבלים גרים מתרמודיין

מי ילך ויקניט את הלל..... 685

עיני חכמים רכות • השואל היה חכם להדע • ידע שקשה מאוד להקניטו • נתקלקל צלם אלהים • הגורם לשכחת הלימוד • שלש פעמים ארבע מאות • קיבל המקניט תמורה לכספו • לזכות את הדוד בגדול רוח • הכיר מעלת הלל וקדושתו • שיעור ארבע מאות זוז • חלקה לדורות מענוותנותו של הלל • מתן מתן • הלל הרגיש בעקיצותיו והשיב בענוה • נוקם ונוטר כנחש • ויכוח הגר עם הלל כדין אסמכתא • הלל במרחץ ביטל כל שמץ אנוכיות • המשוחד מחמדת ממון אינו מכיר ערך הענוה • איך ויתר

הלל על כבודו • סדר מלמעלה למטה בתיקון הדמות • דברי בית שמאי
קודמים לדברי בית הלל • הלל ושמאי כאברהם ויצחק

הלל ושמאי - אבות העולם 715

הלל ושמאי שרשי הגשמות • ענוה חוץ מדרך הטבע • תלמיד לדב
בלשון נקיה • מי שאינו יודע מחצב נפשו • הנשיא חלק כבוד לאב בית
דין שתחתיו • הלל בבחינת רחל • עולם הבא וקידוש ה' – מה עדיף •
אינו חידוש שהאריך ימים • בסעודה הכל צריכין להיות כהלל • סדרי
המשנה של הלל ושמאי • ענוה עד הקצה האחרון • שמאי 'הזקן' והלל
'הזקן' • הלל מורה לנו לדרך את ליביו • מידתם כאבות העולם • אף
כשיש מקום להקפיד ינהג בענוה • דרכם של בית הלל דרך לדבים •
ממחלוקת באה השכחה • סייג לתורה לא לתלמידים • לעורר חסדים
הישנים • כל דברי ומעשי חז"ל היו תורה והלכה • דעתו על רבו • הלל
ושמאי נהגו כפי מידת שורשם • שמאי למד מהשמים והלל למד מהארץ
• ענוה שאינה ראויה עדיפה מקפדנות שאינה ראויה • אין חסד ללא דין •
הלומד נמשך ללמוד כשורש נשמתו • האם יוצאים ידי מעשה במחשבה
• האם כח העבירה מעכב את המצוה • מקרא וסברא • בית שמאי חשבו
על העתיד ובית הלל עשו בהווה • שמאי מורה שאין להקפיד וכהלל
• הלכה כסבלנותו של הלל ולא כקפדנותו של שמאי • קשה להימנע
מגאווה כשנוהגים בקפדנות • מלא בקפדנות ומלא בסבלנות • שמאי
בחינת הספידה והלל בחינת עצרת • גם קפדנותו של שמאי – תורה
היא • שמאי והלל פסקו לפי שורש נשמתם • צו התורה למעלה מכל
החשבונות • הדרך הבטוחה לא להקפיד אפילו כשמאי • הלל התנהג
בענוה וסבלנות אף כשבכך מבטל מלימודו • קיום רצון ה' דרך הגשמות •
העניו ינהג כהלל ואל יקפיד אפילו כשמאי • הקב"ה נמלך בגשמות שמאי
והלל • הלל הודה על עצם חייו וחכותו במצוות • עבודת ה' מתוך הרחבה
בגשמות או מתוך פרישות • אהבת חינוך עדיפה על שנאת חינוך • הלל
ושמאי מקבלים אותו השכר על עבודתם • שמאי מידת האמונה והלל
מידת הבטחון • המעביר על מידותיו ראוי לזכות בדין • תלמידי האדם
הם אנשי ביתו • חיבה ודעות נוהגים זה בזה • לוחות שסופם להתקיים

מפרתח
מפורט
למתניתא

785..... מתיבתא דהלל ושמאי

שני הרים גדולים • עולמות 'הלל ושמאי' • הדינים בשורשם חשובים כמעלת הזוהב על הכסף • בית שמאי לא נכנסו בסוג המחלוקת • החיים מתפשטים לימין ולשמאל • גם בית שמאי המשיכו את מידת החסד • תולדות שמים וארץ • שמאי והלל – כללות כל הנשמות • להיפטר מהיצד הדע לדעת בית הלל • עיקר שכינה בתחתונים • העיקר הצורה או החומר • מקום האסיפה בעליית חנניה • כל אחד השיג שיטתו ברוח הקודש • שתי בתים • תורת האדם וחובתו • עונה או יראה • הארץ מרכז העולם • ללא שלום ואהבה – התורה אינה שלימה • רצו להעמיד הדת על תילה • גדולים צדיקים ממלאכי השרת • כל תנא הושפע מעולם אליו הוא שיך • מחלוקות כחטא העגל • "הכסיל בחושך הולך" • אחד מחזק שיטת השני • הלכה כמאן • פסק ההלכה במחלוקות • שכינה מדברת מתוך גרונו • תלמידי שמאי והלל • קידוב שבא אחד ריחוק • עמוקה החכמה מיני ים • רבו המחלוקות כשלא החשיבו רבותיהם • להשתדל שיכנעו הגבורות מפני החסדים • ההבדל בין מלאך לאדם • כל חכם השיג כפי שורש נשמתו • מי הם התלמידים שלא שמשו כל צרכם • חושך למחמד כשניהם • "ועשית כל מלאכתך" – כולו או מקצתו • שמאי והלל – עולה ושלמים • לעתיד לבוא ישתנה פסק ההלכה • להיות תלמיד חכמים • הרבה שיטות בבידור ההלכה • שיטת 'האמת והשלום אהבו' • רצון ה' שנבדר את ההלכה • ראש השנה לאילנות ולקבלת התורה • המטיב לחבדיו – נח לו שנברא • "והחכמה מאין תמצא" • להקל על הגרושה • בית הלל מפרשים טעמים של בית שמאי • חכמה או מנין, כמות או אכות • שלוש המחלוקות של הלל ושמאי • הכרעת ההלכה על פי המסורה • כהלל וכשמאי לענין שבת • מידת הביטחון עדיפא

859..... כבוד שבת של הלל ושמאי

הלל לא היה צריך לקדש את החולין • לשם שמים ולא לשם עולם הבא • הלכה כחזר או דעבד כמר או כמר עבד • המצער עצמו במותר קדוש או חוטא? • שמירת שבת וקבלת גרים • לקמץ ולכנוס לצורך השבת

מפרתח מפורט למתניתא

• הלל כל מעשיו אף החולין היו מצוה • אשא עיני להדרים התלויים
בשערה • מחלוקתם באין מעבירין על המצוות • אשא עיני כהלל בעל
הביטחון • 'זכור ... לקדשו' על ידי ה'תעשה מלאכה' • לעולם היתה בו
נשמה קדושה בבחינת שבת • הלל מודה שהדין כשמאי • עצה טובה
לשבת • הלכה בבית הלל ולא כהלל • דברות ראשונות ודברות אחרונות
• הלכה כתרומיהו או כשמאי • הלוואי נזכה ונהיה כשמאי • כל מעשיו
יהיו לתכלית - עולם הבא • מדת הדין פגעה בו ולא זכה לעושר • הלל
אמר כן מחמת עניותו • בית שמאי כיום שכולו שבת • גשמיית לשם שמים
• מדריגה חדשה בכל יום • אור השבת משפיע על גשמיית ימי החול •
השומר מצוה לשמה לא ידע רע • הלל לא יכל לומר שדחל לשבת •
זכירת השבת באיזה אופן שידה • על ידי העמל אפשר לשבר כח היצר
• מידה אחרת ואינה הלכה • ה' שולח ברכה גם על ה'איך' • בוטח ומגלה
ביטחונו לאחרים • הלל לא הוציא הוצאה מרובה על צרכי החול • הלל
קיים המצוה במחשבה • לכולי עלמא בעינן הזמנה לשבת • הלל מעורר
השפעת החסד בכל יום • בהלל לא חיישין ליהורא • דרכי ההיתר אצל
צדיקים • כשעושין לשם מצוה מקבלין בשפע ללא קצבה • כל השבוע
שבתון • לבטל היצר או להשלים עימו • הלל חשש מלומר 'לכבוד שבת'
• רק בעל ביטחון רשאי לחזק הביטחון • תלמיד חכם בבחינת שבת בכל
יום • שמאי אש ומים והלל כולו מים • אם יש חיוב "זכור" בכל יום •
הכנסת אורחים ללא אורחים • הדבנה מחול לשבת וההארה משבת לחול •
• מקור הברכה והתפשטותו • הרבה עשו כרבי ישמעאל וכן סבר הלל •
הלל הילל את ה' גם בשיא העניות • הלל דיבר על ה'דומם' ושמאי דיבר
על ה'חי' • בעשיר הלל מודה לשמאי • חסד ה' לעולם הבא • מהנה
השכינה מברכתו יום יום • המשכת פרנסה באכילה ובדיבור • כשעושה
הכל לשם שמים מתברך בכל יום • הלל שקיבל גרים יכול להנות מחלקו
של עשיו • הלל לימד דרך סלולה לרבים • שמאי התרגל בחול לכבוד
שבת • עבודה שאין אחריה עבודה • מידה גדולה ומידה קטנה • כהלל
וכשמאי לעתיד לבוא • זכירת השבת נותנת עונג • הדרכה לבני עליה
המועטין • מעלת הביטחון שליבו בטוח בטוב • תנאים בשיטת בית שמאי
• ציור ותמונה למידת הבטחון • זכרהו מאחר שבא להשכיחו • הלל מודה

מפרתח מפורט למתניתא

במדרש של שמאי • תמונה מוחשית לעבודתו יתברך • עונג ביום חול •
הרחבת המצוה על כל החיים • זכירת שבת – סגולה שלא יחטא • הלל
אחז יותר במדת הבטחון • דין כבוד שבת אינו מחייב הכנת צרכי שבת
• חשיבות לימוד הלכות שבת • אף דבר רשות נחשב מצוה • מצוה בכל
מלאכה ובכל עשיה • חיבור ימי המעשה ליום השביעי • הלל מעשיו רק
לשם שמים • להעלות את הגשמיים למדרגת "קודש" • בכל יום קיבל
חיות חדשה • הנאת הגוף לשם שמים מעולה ומובחרת • זכירת השבת
של הלל • הלל עשה הכל לעבודת קונו • השכר הוא מה שד' מחיה בכל
יום • דוקא הלל יכול לנהוג כן • קיים זכרון שבת על ידי ביטחון • אבל
בכל יום כדי שיתענג בשבת • שניהם מקבלים שכר על הנהגתם • על ידי
ריבוי האכילות זוכה לאורות המקיפים • שתי דרכים בצורת ההכנה לשבת
קודש • בית הלל התגברו על יצרם על ידי אהבת ה' • הלל התכוון לא
ליהנות משבת בחול • נהג במדה זו בכל ענייניו • קיבל ברכתו מהשם
יתברך בעצמו • עבודת ה' גם באכילה בחול • הביטחון בד' הוא ההכנה
לשבת • הלל קיים מצוה אחרת – ביטחון • תכלית שנות העולם הוא יום
שכולו שבת • גם כשנתעשר לא שינה הלל רגילותו • להוצאות שבת אין
קצבה • הלל חשש מיוחדא • אל ההרים אשא עיני כדאל וכשמאי • מקוד
הרחמים יעמים לנו צרכינו • אכילה לשבת ולשם שמים • ההכנה בדיבור
ובמעשה לקראת השבת • הלל שיתף הרחמים לדן • "ולקטו דבר יום
ביומו" • הלל לא כיון אפילו לשכר עולם הבא • מנהג שבת בששת ימי
חול • אכילת הרשות כאכילה של מצוה וקדושה • בדרכיהם של אברהם
ויצחק • אין מעבירין על המצוות • חזרו והודו זה לזה בכל מחלוקתם • ה'
חפץ בגילוי דבריו על ידי מחלוקות חכמינו זכרונם לברכה

מחלוקת לשם שמים 1009

סופה להתקיים לעתיד לבוא על דרך הסוד • במחלוקת לשם שמים מגיעים
לבסוף לשלום ואהבה • כשחולקים לשם שמים – דבריהם מתקיימים
לעולם הבא • בית שמאי נחלקו לשם שמים אף שהם עצמם עשו כבית
הלל • כוונת החולק לשם שמים כדי שיתקיימו דבריו אף אצל חבירו •
במחלוקת לשם שמים שניהם מכוונים לתכלית אחת • משה לא חלק עם

קורח כלל • מחלוקת שכולה שלום • סוף מחלוקת משיבת נפש • במח
לוקת לשם שמים כל צד מתקיימת דעתו באופן כל שהוא • אף כשלומד
שלא לשמה אלא לכבוד סופו להתקיים זולתי בלומד על מנת לקטור
• מענותותם מקדימים דברי החולקים • במחלוקת לשם שמים שני
הצדדים סופם להתקיים • הפירוד ונסירה זהו לתכלית החיבור • החולק
לשם עבודה ה' ישיג כוונתו • כשמכוון לשם שמים – חכמתו מתקיימת
למעלה • במחלוקת לשם שמים סוף האמת להתברר • בזמן הזה אין
מחלוקת שכולה לשם שמים • במחלוקת לשם שמים דבריהם קיימים
לקבל שכר • יש לכוון אל האמת ולא אל הניצוח על חבירו • כשמכוונים
להאמת מתקיימים הדברים באופנים שונים • סופה להתקיים – לעתיד
לבוא • כשיש מחלוקת מתעורר עוון עבודה זרה • רק מחלוקת שמאי
והלל היתה כולה לשם שמים • החולק על חבירו לשם שמים – דבריו
מתקיימים • מחלוקת לשם שמים סופה להתקיים – בשעת הדחק • לעתיד
לבוא הלכה בבית שמאי • מחלוקת לשם שמים אינה מחלוקת אלא שלום
• במחלוקת שלא לשם שמים יש מריבה ופירוד גם בין אנשי צד האחד
יש צדיקים המגלים כל הצדדים שבתורה • הרוצה לבטל דבר מן התורה
זהו מחלוקת שלא לשם שמים • אצל הלל גוברת מידת החסד על הדין
• במחלוקת לשם שמים מתקיימת תכלית כוונת שני החולקים כשהאמת
מתבררת • מחלוקת ללא נגיעות אישיות זוהי מחלוקת שרשאים לחלוק
בה • אם יבנה המקדש דרך מחלוקת – מוטב שלא יבנה • הלומד על
מנת לקטור אינו מקבל שכר ולימודו נהפך לו לדויעץ • במחלוקת חכמינו
זכרונם לברכה נשאר קיום שני הצדדים • מחלוקת הלל ושמאי בציצית
• הקדימו את שמאי שלא חלק לשם כבוד כלל • מחלוקת לשם שמים
נשארת בגבולותיה • קורח ועדתו רבו כדי לערער את כהונת אהרן •
הלשם שמים שבמחלוקת מתקיים • במחלוקת לשם שמים התורה מאחדת
ומחברת • הוראת ההלכה היא ענין של חיים ומוות • הלל ושמאי כדוגמת
מים העליונים ומים התחתונים • התיווך בין מידת הגבורה למידת החסד
• המחלוקות שיצאו מראשי הבתים • במחלוקת לשם שמים מתוכחים
כדי לברר האמת • כשלא מקבלים דברי החכמים – קשה כמעשה העגל
• כשרואה מוס בחבירו – יבדוק בעצמו • כשאין מקבלים מן החכמים

מפרתח מפורט למתניתא

הוא חורבן הדת • דברי בית שמאי נמשכים וקיימים בבית המדרש • רק העושה לשם שמים יכול לכוון לאמת • החולקים שלא לשם שמים גם ביניהם הם מחולקים • במחלוקת שאינה לשם שמים הטענות משתנות • הלל ושמאי נשארו חלוקים רק בשלוש מחלוקות • רק מחלוקת שמאי והלל היתה כולה לשם שמים • הדיעות המהופכות לא גרמו מגיעה • הדמיון בין יום המחלוקת למעשה העגל • במחלוקת לשם שמים האויבים נהפכים לאוהבים • יש מקום לשיטת בית שמאי שכיוונו לשמים • אין פחד ממחלוקת שהיא לשם שמים • השכחה גרמה מחלוקת בישראל • שורש כל מחלוקות לשם שמים שבתורה • במחלוקת באהבה אין איסור • קורח ידע שלא יתקיימו דבריו וחלק כדי לקנטר • מחלוקת בדברי תורה • בית שמאי ובית הלל נתכוונו לפסוק כפי האמת • מחלוקת לשם אש ומים • מחלוקת לשם בירוד האמת • חברות לשם שמים סופה להתקיים • מחלוקת כן, שנאה לא

דבר בשם אומרו 1101

מפתח עניינים
מפורט
למרתניתא
♦ חלק ב' ♦

מפתח עניינים מפורט למתניתא

• חלק ב' •

שמות רבותינו דתנו רבנן במתניתא..... 27

יצאה בת קול ואמרה 'הלכה בבית הלל'..... 89

בית שמאי ובית הלל – יין ומים • החכם העניו יש בו מניצוץ משה רבינו • משל התורה כאילו ופירותיו • העניו והנוח הולך תמיד בדרך הישר • העניו מברר לימודו עם אחרים ומודה על האמת • אף דברי בית שמאי הם תורת אמת • בית הלל החשיבו דעת בית שמאי לדברי אלוקים חיים • כל אחד אמר כפי בחינת מידתו – ענוה ויראה • נקבעה הלכה בבית הלל בזכות הסבלנות • הלכה בבית הלל שהיו עומדים על האמת • בזכות הענוה של בית הלל כיוונו להלכה • פסיקה על פי בת קול • ענוה גדולה מכולן ובית הלל כיוונו לאמת • הלכה כמותו • לכל אחד חלק בתורה שהרי הלכה כרבים • כשמחבב דברי השני – מכון להלכה • להנהיג נשיאות ברמה • מי שיש לו ענוה – זוכה לכוון ההלכה לאמיתה • מי שאינו עומד על דעתו – מכון יותר לאמת • בחובת עסק התורה לשמה מתוך ענוה • אם אפשר להכריע ספק על פי בת קול • נקבעה הלכה כהלל בזכות מסירות נפשו לתורה • הלל לעצמו אוסר • הלל העלה ניצוצות הנידחים לשורשם • נוחן ועלובין ודעתן שפלה • ה'בת קול הכריעה ש'נוחן ועלובין' עדיף • המיקל מעמיק חקר עד שעומד על האמת • תקיעות באור ולא בחושך • בית הלל היו ללא נגיעה לקיים דבריהם • אין די בכישדונות כדי לכוון לאמת • שמאי מקבל שכר על קפדנותו כמו הלל • בדרך התורה נקבעת האמת • בית הלל קרובים במעשה למשה רבינו • הענוה והקדמת החבר מביאים לבידוד האמת • הלכה כרבים אף כשיש בת קול מפי הגבורה • שני הצדדים הם תורת אמת • גודל האמונה בצדקת השני • אי בית שמאי עשו כדבריהם לאחד בת

קול • איך האוד ניכר אלא דרך החושך • בזמן הזה איננו יכולים לרדת
לסוף דעתם • מידת הדין תונהג רק לעתיד לבוא

141 מחלוקת הלל ושמאי לעתיד לבוא

שמאי אחז בידו 'אמת בניין' של מדת הדין • בית הלל הלכו אחר האמת
הנראית • צמיחת משיח בן דוד בזכות יצחק אבינו • מחלוקת שמאי והלל
סופה להתקיים לעתיד לבוא • לעתיד לבוא יתעלו הגבורות על החסדים •
בשמיטה בעיני הכנה משנה ראשונה • בית שמאי, רבי שמעון ורבי מאיר
• בזמן הזה התגלות ה' היא במקום שפל • מידת הענוה אף כשאינו לשם
שמים • משה רבינו כבחינת הלל • לעתיד לבוא המידה תהא 'הגאווה'
והגדולה • בעולם המעשה הלכה בבית הלל ובעולם המחשבה בבית שמאי
• קורח סבר שצריך לנהוג במידת הגבורה • לעתיד לבוא נעשה ככולי
עלמא • בזמן הזה הנגלה הוא בבחינת חסדים • כל דברי חכמים כולם
אמת ללא טעות • בית שמאי ודשב"י דיברו מעולם האצילות ולכן בשמים
לעתיד לבוא הלכה כמותם • מחלוקת היא ריבוי האמת הארצית כחלק
מהתורה • בבל למעליותא • רק הכהן באמידתו מטוהר להטהור בנגעים

173 אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו

'גדול שימושה' ו'כ'אות' מן השמים הוא בא • בגדל 'שימוש' בתמידות
• מדוע הותר לו לעלות מבבל לארץ ישראל • 'אדם' עניו עם לב 'אחד'
לשמו יתברך • הלל למד את רוב תורתו בבבל • אף כשראו לכעוס לא
כעס • רק בארץ ישראל הכפרה תלויה באמידתו של כהן • טעם שלא
הקריבו ישראל פסח במדבר • הלל עלה לארץ לקיים המצוות התלויות
בה • מה היה מעמדם של בני בתירא

189 הלל הזקן ובני בתירא

"ולא תעלה במעלות על מזבחי" • אל תאמץ בעצמך שמא תתגאה • הלל
בדרשתו גרס שמן השמים יעלוהו לגדולה • מנן שנות נשיאות רבותינו
• הלל משבט יהודה שהוא אור בהיר ללא העלם • מי היו בני בתירא •

היאך לא נפסל יצחק לקרבן כשלוקח העצים • המתיידה - מאבד תלמודו
• פסח שעשו ישראל במדבר בשבת • הלל מבני עליה שידע לעודד את
העם • כוחו של ציבור • תשובת בני בתירא להלל הזקן • החידוש של
הלל לבני בתירא בפסח ובתפילין • בני בתירא הסתפקו בשתי הלכות •
משמים העלימו והולכה מבני בתירא ומהלל • תיקון מידת הציות והכניעה
לגדולי הדור • שכחו לסדר קביעות העיתים שלא יצא ערב פסח בשבת •
הלכות הוצאה והלכות קרבן • גם ה'מחזי' יש לו אחיזה והשפעה על האדם
• הלל עשה את המוטל עליו בנאמנות • להוציא מהלימוד איך להתנהג
על פי תורה • כשעשה דוחה לא תעשה - צריך להיות לשמה • דרכו של
אהרן ודרכו של משה • הלל נמנע מלומר שיועד מחמת מידת הענוה •
מה עדיף בקרבן פסח - גדי או טלה? • אם פסח יחיד דוחה שבת • גודל
ההקפדה על עצלות בדברי תורה • נסתפקו אם הקטרת החלבים דוחה
שבת • הלל עלה מבבל כדי לבטל דעת הצדוקים • במעשה דנתעלמה
הכלה והושיבו הלל נשיא • ה'בחירה' של האדם ו'גזירת השמים' יחד •
אמיתות תורה שבעל פה מאותיות א"ב

261..... יחסם של הלל ושמואל לגרים

יסוד כל מצוות בין אדם לחבירו • ארך אפים ואיש מלחמות • הלל ידע
שכוונת הגרים לשם שמים • קיום כל התורה בגילגול אחד • לימוד וסבר
פנים • לימוד תורה לגר • קפידא על מצוות בין אדם לחבירו • מתוך שלא
לשמה • הסברו של הלל לגר 'על רגל אחת' • נחלקו בין ערבות לגרים
• הלל קרב גרים אפילו על תנאי • בן בג בג לעומת הגרים • ללמוד את
כל התורה בדרגה אחת • להבין דיטב את הבנין והתכנית • דרך המיצוע
של התורה הקדושה • שכר הנמנע כשכר העובר • ירידה לצורך עליה •
על ידי השלום אין צריכין לבוא בגילגול • סיבת כל המצוות לעשות טוב
לאדם עצמו ולחבירו • בין תורה לתיקון • לשמוח בכל מילה בתורה • כהן
לובש בגדים וישראל מתכפר • ככל שהצדיק גדול יותר הוא מקרב את
הרחוקים ביותר • על ידי האחדות ניתן לקיים כל התרי"ג מצוות • הנהגת
שמואל והנהגת הלל • ירידה ממדרגה כדי להעלות ניצוצות • באותה
הטענה ששמואל דחה את הגר, בה הלל קידבו • אין קיום לעולם החומר

מפרתח מפורט למתניתא

מלבד התורה • העלם לא מתקיים על תורה שבכתב לבד • על ידי מצות
 "ואהבת לדעך כמוך" זוכים לקיים המצוות שאי אפשר לקיימם בגלגול
 אחד • תורה שבכתב ושבעל פה – כולה חדא תורה • "על עזבם את
 תורתי" – על רגל אחת • עיקר חובת האדם בעולמו • 'סוד מרע ועשה
 טוב' – כל התורה כולה • אם גר נענש על מחשבת עבודה זרה • על ידי
 אהבת חברים אין צריכין לבוא בגלגול • רק על ישי מעשה יכול לקיים
 כל התורה כולה • על ידי שמכבדין דעת השני לא נראית התורה כשתי
 תורות וניכר שכולם מרועה אחד ניתנו • הלל ידע שסופם להשתלם בכל
 חלקי התורה • כל הנגעים אדם רואה חוץ מגעעי עצמו • קיום המצוות
 המושכלות לשם גזירת מלך • על ידי האחדות נחשבים כאיש אחד •
 שלושת עמודי העולם • על ידי התחברות אפשר להגיע לשלימות •
 אהבת החבר בממון • שתי התרופות לכל תחלואי הנפש • קידוב רחור
 קים היא המעלה הגדולה ביותר • כל החכמות כלולות בתורה • אמונה
 מצד דקבלה ואמונה בשיתוף ידיעה • אין קיום התורה עם הבנת השכל
 לבד • אי אפשר ללכת על רגל אחת • הלל מקרב גם מי שיש לו ספיקות
 באמונה • בעניין קבלת גרים שאין מחלוקת לדינא בין שמאי להלל •
 על ידי אחדות משלימים זה את זה • כל דבר צריך ללמוד מהתורה ולא
 לסמוך על שכלו • התרחק מהיצר כשהוא בא כ'חבר רע' • העשיר קל
 יותר ליפול ביד היצר הרע • התורה על רגל אחת • כל התורה נתנה רק
 לטובת העושה • כפרו בתורה רק מחמת חסרון ידיעתם • כל התורה היא
 בכדי להידבק בקב"ה • הצדיק 'נופל' ומברר ניצוצות ונעשים גרים • מצוה
 אחת בשלימות • ביאור הפסוק "והזר הקרב יומת" • על ידי 'שור' ו'חמור'
 אפשר לקיים כל התרי"ג • מידת נקיות כפים בבין אדם לחבירו • על יד
 שמקיימים מצות 'ואהבת' אפשר לקיים מצות 'הוכח תוכיח' וכן לקבל
 תוכחה • אל תראה נגעי חברך כמוך • במעלת מידת הענוה והמתנות
 • עבודת המקדש בגרים • 'זיל גמור' מאחרים ולא מגדול הדור • כוונת
 הגרים היתה לשם שמים • רגליה של תורה – פשט רמז דרש וסוד • בלא
 לקבל עול תורה אין שום תכלית להתגייד • מה עיקר – מחשבה או מעשה
 • 'מורשה' – 'ירושה' או 'מאורסה' • ללמד לאחרים תלמוד עדיף שמביא
 לידי מעשה אך ללמוד לעצמו מעשה עדיף • כמה השתדל ודקדק הלל

לקראת הגרים • שלושת הגרים נרמזו במשנת 'בן בג בג' • להגיע ליחס פנימי כלפי עצמו • סיבה אחת לכל התורה כולה • לקבל את התורה על כל תרי"ג מצוותיה • הגר רצה לקיים התרי"ג בגלגול אחד • רק מי שהוא בעל מידות טובות יכול לקבל את התורה • מיני ומינך ובכללות ישראל יתקלם עילאה • אמות הבנין של בניינו של עולם • מצוות שלא שייכות בזמן הזה • לימוד המצוות נחשב כאילו קיימם בפועל • אי אפשר להפריד בין המצוות • המחשיב רק סוג אחד של מצוות הוא כמשבר הלוחות • "ואהבת" ב'סוד מרע' וב'עשה טוב' • דרך אהבת יצוריו מגיעים לאהבת היוצר • אי אפשר לאהבה בלא יראה ולחסד בלא גבורה • דרך מידת האהבה מגיעים למידת היראה • ענוה וקפדנות למתנה על מה שכתוב בתורה • כלפי האומות נקרא הקב"ה 'ריבון' • התורה והעולם בניינים על יסוד ההטבה • בשם הוי"ה הוי"ד קודם לה"א • הגר ביקש ללמוד תורה על נייד חלק כילד • אי אפשר ל'תורה' בלא 'תמכין דאורייתא' • כשה' מביא יסורים לאדם הוא עצמו מצטער • אל תהפוך את השונא לחבר • המוסר שהאדם למד מעצמו

דעלך סני לחברך לא תעביד 409

הקב"ה הטביע שכולם צריכין זה לזה • העובר עבירה נחשב מזיק לזולתו • דיבר הלל בדרך השלילה • סליחה על חסרונות • ממצות "ואהבת לדעך כמוך" לומדים על אחדותו יתברך • גוי לא מסוגל להבין • כיסוי פשעי הזולת • מידות טובות חכמת התורה ולא נטיית הטבע • אהבת ה' ואהבת הבריות היא אותה מידה • העיקר רק בשביל מילוי רצונו יתברך • רוב המצוות בין אדם לחברו • הנהגה לחבר משפיעה באור חזון • מוסר גדול וחשוב • מדרגת רצוא ושוב • אוהב את הגרים ומקרבן • עצות הלל לגר היאך ימנע מ'גלגול' • יסוד ושורש התורה • יגיעה רבה ל'רגל אחת' • היה קשה לגר לשמוע "ואהבת לדעך כמוך" • מוסר השכל נפלא להתגבר על היצר • רגל – בפני עצמו • "ואהבת" היא תחילת כל המצוות • קשר אהבת ישראל וכח הלימוד • הגר חיפש את 'דרך החיים' שבתורה • הגרים מקבלים נפש 'מלכות שמים' • אהבת רעים ושפלות הרוח • האמונה היא היסוד המביא לקיום התורה • עיקר לימוד התורה הוא שבירת המדות

מפרתח מפורט למתניתא

• לא לזרע לשני זה פשוט לקיים • קשה לפני ה' הפירוד שבישראל •
הלל אמר לגר את הפירוש הקל של 'ואהבת' בדרך השלילה, אך לידע
שאר הפירושים עליו ללמוד • הלל כלל את התורה במצוה אחת • באיזה
'רגל' יחל 'אחד' • אין לגוי השגה ב'ואהבת' לרעך כמוך" • לא לחבור
למי ששונא טוס • אי אפשר בלא עליוות וידידות בעבודת ה' • הלל לא
אמר לו "ואהבת לרעך כמוך" • לימוד תורה מכח אהבת ישראל • על
ידי התורה "תורת חסד" נברא ה"עולם חסד יבנה" • כל הקדוש מחבירו
הוא רגיש וקפדן יותר • שלושת העמודים נצרכים • על ידי השלום לא
יתגלגל שוב • אי אפשר להידבק ממש בשכינה • אהבת עצמו ואהבת
חבירו • ההתבוננות בבריאה מחייבת קיום כל התורה • הכולל עצמו עם
הכלל זוכה לקבלת התורה • היזהר משונא המדמה לך כאוהב • מצות
'ואהבת לרעך כמוך' היא בדרך השלילה • 'ואהבת' בדרך החיובי הוא
לישראל בלבד • אהבה מכח החכמה והתורה ולא מכח הטבע והרגש •
על ידי גמילות חסדים אפשר להדבק בה' • דרך להיות דבוקים בה' אחד
בקביעות • התגברות על קנאה מביאה לקיום התורה • רק דרך שיכולה
לזוועל גם לחבירו כמותו היא דרך ישרה וטובה • הלל עצמו קיים הכלל
גדול בתורה • לדאוג לרווחת זולתו • האוחז בכלל זה יש בידו את כל
התורה • להמנע מלעשות השנאי לחבר • ללמוד את כל התורה כולה •
ישראל צריכים להיות כאיש אחד • היאך נכללת כל התורה ב'ואהבת' •
ב'רגש' צריך לאהוב "כמוך" • אהבת הבדיות באה על ידי ענוה • גוי לא
יכול לקיים "ואהבת" בצד החיובי • "ואהבת" קודם התפילה • אל תהפוך
את היצר הרע לחבר • מי שאינו מרחם ואינו מרגיש בצער זולתו אינו מזרע
ישראל • לזכות לכל התורה בדרך ה'ערבות' • רק על ידי המסירות נפש
והתלהבות באהבת ה' והיגיעה בתורה הקדושה התורה מתקיימת • החוטא
גורם רעה לחבירו • הנכנס בשערי התורה בבגרותו צריך מיד להתרגל
ללמוד ולקיים מצוות לשם שמים • אהבה מוחשית כאהבת עצמו ממש
• ללמד גר כפי שנאמר לנו בתורה • יסוד האמונה בדעת, היפך עבודת
אלילים • כמי שעולה לרגל להתקדש • להשיג טעמי התורה רק יהודי
יכול • להרגיש בצער הזולת 'כמוך' • האמונה וה'ואהבת לרעך כמוך'
תלויים זה בזה • מדת החסד היא אמת

493 כיצד מרקדין לפני הכלה

מותר לשנות במקום שהשתיקה גודמת לשנאה • 'כלה' נמשלת לשכינה • מידות האמת והשלום • שבח בכלליות אינו שקר • כנסת ישראל כלה קרויה בנעימה • כלה כמות שהיא • מי שהוא עניו זוכה לכוון לאמיתה של תורה • ה'חוט של חסד' למציאת חן • אם מותר לשקר מפני השלום • ספק בשירת הילול הכלה • רב המנונא יוצא ידי שניהם • שבח אהרן שלא שינה • כלה נאה אלא שחסודה וצנועה היא • שיר כמנצח הכתובה • שקר במיל' דעלמא ומפני השלום • מחלוקת בגירושין ובנישואין • לשנות היכן שהלוקח אינו יכול לחזור בו • הותר לשבח מפני דרכי שלום • דאיה ממקח לאישה • מערכה בפלוגתא במצוות "פרו ורבו" • רוב בנים או רוב מנין

529 נוח לו לאדם שלא נברא

אחרי שנברא לא יאכל נהמא דכיסופא • לקבל את עולם הבא כנהמא דכיסופא • אם גלגול הוא גם בחסרון מצות עשה • הנפש היא עצם רוחני מצד עצמו • הכוונה מכפילה את מצוות עשה • לעולם הבא טוב לו שנברא • תיקון לג' שנים ראשונות של חיי האדם • ישראל בחזקת כשרות • הכנה לעולם הבא • נמנו הדין והרחמים בתכונת הבריאה • יצר מחשבות הלב • נחלקו אם תם שעבוד מלכויות • האדם לא יכול להבין שלטוב נברא • צדיקים טוב להם לעולם שנבראו • לפי האמת ודאי שה' בראו לטובה • טעם ברכת 'שלא עשני...' • עדיפה מצווה אחת בכוונה כתיקונה • "מי הקדימני ואשלם" • בעקבתא דמשיחא צריך לתקן הקלקולים • האדם נברא בשכלו ודעתו יש מאין • השב תמיד בתשובה נח לו שנברא • מחלוקת לפי שורשם • שמאי בבחינת צדיק והלל בבחינת חסיד • כעורך וגודל הענין, כך אורך הזמן וגודל העיון בו • לדקדק במעשיו שלא יפול מחמת העולם הזה • פחיתת הגשמיות או הוספת הרוחניות • יתרון האדם מהבהמה שהוא משלים את עצמו • ה' ברא הנשמה בעל כרחוה לטובתה • צדיק גמור או בעל תשובה • מידת ה'אמת' ומידות ה'שלום והחסד' • מה עדיף טפי – עונש הגלגול או עונש הגיהנום • שנתיים ומחצה שבהם יש דין וחשבון • בה'נסתרות להשם' בוודאי טוב שנברא • לאחר קבלת

התורה נח לו שנברא • אם הולכים אחר 'מעשה' או אחר 'מחשבה' • מה
עדיף – ריבוי הכמות או ריבוי האיכות • העיקר הוא סוד מרע • נשמת
שמאי והלל נחלקו בזמן בריאת העולם • שמאי והלל עסקו במוסר וידאת
שמים • במצות חינוך נוח לו לאדם שלא להצטוות עליה • הקב"ה חפץ
בעבודתו דייקא מה' בהמה' שבנו • שמאי מלשון 'שומא', הלל מלשון
'להלל ולשבח' • ללא חשבון נפש נח לאדם שלא נברא • לא נברא האדם
לתכלית העיון • הקב"ה ברא את האדם רק על מנת שיפשפש במעשיו •
שני זקנים מפרסמי ניסא לכולי עלמא

603..... נר חנוכה מוסיף והולך

'בני בינה קבעו שיר ורגנים' • עבודת הלב בפנימיות מוסיפה והולכת
תמיד • עיקר נס חנוכה – בפך השמן או בנרות המנורה • סדר ההדלקה
– א"ב או תשר"ק • התבוננות על החיים • לכולי עלמא מעלין בקודש
אך נחלקו אימתי מעלין • ח' נרות והלכה כבית הלל • מה קודם – שפלות
עצמו או גדולת הבורא • המשכת והשדרשת חכמת האמת • אחד המרבה
ואחד הממעיט • סוד מרע ועשה טוב • שני מיני צער ושני מיני שמחה
• נר חנוכה מעלה בקודש • 'עשה טוב' וממילא 'סוד מרע' • דרך ועצה
להסתכל בגדולת השם יתברך • לשיטתם אם סומכין על הנס • האם
הנס היה ביום הראשון בפה או בכל יום במנורה • מחלוקת נר חנוכה על
דרך העבודה • כשהמספר זוגי ההדלקה אינה זוגית • בשביל להוסיף
ולעלות צריך שיהיה בתחילה הכל • ה'מעשה' בבית הלל וה'מחשבה'
בבית שמאי • זקן בצידון בבית שמאי • עבודתו להרבות גבול הקדושה •
חנוכה – רגל אחד • כשמוסיפין בכל יום על הקדושה הרע ממילא יפול •
היהודי 'מוסיף והולך' • הפוחת – מוסיף, והמוסיף – פוחת • באתעודתא
דלתתא מוסיף והולך • 'וקבעו שמונת ימי חנוכה' • איזו היא הדרך הנכונה
בהכרתת רגלי הקליפות • כל הקדושה מיד בכללותה או בהדרגה והוספה
• במחשבה תחילה או במעשה תחילה • התעוררות מהימים שעברו או
מאלו העתידים לבוא • 'פוחת והולך' את הרע, 'מוסיף והולך' את הטוב •
בדבר מצוה צריך לזרוק הלאה את העונה • דיברו משני עניינים ושניהם
אמת • שורף החיצונים ומאיר לישראל • פוחת בענייני הגוף ומוסיף במילי

דשמיא + מזוחה בימין ונר חנוכה בשמאל ובעל הבית מצויין באמצע +
לדאוג שלא יחסר מדברים שבקדושה + הימים בעצמם מדברים ומדליקים
+ מעלה ב'גברא' ומעלה ב'דינא דרוב' + 'זאת חנוכה' כנגד 'שמיני עצרת'
+ סגולה וקדושת הימים ב'עשה טוב' + סתירת זקנים בנין + לכבות אורות
הזרים ולהדליק אורן של ישראל + מקודם שיפלות עצמו ואחר כך גדלות
הבורא + אמונה תורה וחקירה + בגבורה הכל מיד בתוקף ובחסד מדרגה
לדרגה + האור כי טוב הגנוז דגר חנוכה יתגלה לעתיד + כיצד ממעיטין
את כח הטומאה + זכרון הנס במידת הגבורה או במידת החסד + סמכות
החכמים להוסיף ולשנות בעצם התורה + עיקר האור של חנוכה שייך
לעתיד לבוא + איננו צריכין 'להוריד' לשונאים אלא 'להעלות' בקודש
+ נצחיות תורת ישראל גם בימי החושך + למנוע מהמקסדנים לקטרג
כשעולים אל הקדושה + לסיים ביחוד השם שהוא תורה ומצוות לשמה
+ בחנוכה ממשיכים בחינת 'הדר' דלעתיד לבוא + לבית שמאי הולכים
אחר ה'בכח' ולבית הלל אחר ה'בפועל' + כוונת נרות חנוכה למעט כוח
האומות והקליפות + אם 'סומכין על הנס' במצוה + נשיא יכול למחול על
כבודו לפני משורת הדין

רין לפני העני שלושה מילין.....707

עני בן טובים + הלל כיבד לעני אף שלא הכירו + הלל בתחילתו היה
עני ולבסוף שנעשה נשיא נתעשר + שינוי והיכר בין נרות חנוכה לנרות
המנוחה + הלל רץ לפני העני קודם שנתמנה לנשיא + הלל לימד מה שקיים
בעצמו + הלל הזהיר ונזהר + כשניכר שעושה לשם מצוה אין בזה בזיון +
הלל רץ לפני העני כשהיה רך בשנים + הלל רץ לפני העני כדי שיכבדוהו
ויפרנסוהו + ה'כבוד' הוא תאווה ללא גבול + הלל רץ לפני העני עוד כשהיה
בבבל + החסרון נמדד גם בהדגשותיו של האדם + אם 'די מחסור' הוא
בכל דבר או רק באביון + תלמידי שמאי דקפידו רק משום הסמיכה + אף
לאחר שהוקבעה הלכה בבית הלל, נהגו בבית שמאי

מעשה בהלל שהביא עולתו לעזרה..... 725

הלכה כהלל העניו • האם הקפידו על הסמיכה או על העולות ביום טוב •
הלל עשה מעשה ושינה בדבריו מפני השלום • תקיפותו ודכותו של בבא
בן בוטא • ויתור מתוך הודאה • אם אין 'אני' שזהו יראת ה' אין כלום •
בתוקף שמחתו נחה עליו הרוח

הלל הזקן בשמחת בית השואבה במקדש..... 737

הדבוק באהבת ה' ראוי לדקוד בבית המקדש • תלה את הרוח הקודש
בכך שהוא במקדש • כשעושה מעשה ואחרים למדים ממנו - מרוויח
בכפלים • הלל לימד תשובה שמביאה לשמחה • משוה קטן וגדול • הלל
חשש שלא ימעטו בערך שמחת השואבה • רגליו מוליכות אל השלימות
• כשם שאנו באים לבית ה' כן נחשב שה' בא לביתנו • הקב"ה כאן גם
כלפי מי שלא זכה לרוח הקודש • עבודה השלימה ברצוא ושוב • 'בשבילי'
נברא העולם כדי שלא תזווח דעתו • הלל בא לבית המקדש כי שם מקוד
הברכה • שמחה בעשיה לשם שמים • אחד העני ואחד העשיר ובלבד
שיעשה לשם שמים • הלל מנחם את האבלים • החסיד כשהיה בא לבית
המקדש היה רוקד מאליו • כל אדם צריך לומר בשבילי השמחה שלימה
• בשמחת השואבה ירד השפע במידת הגבורה לכולם • הגולגולת של
הצדוקי • כשבא לבית ה' כדי לידבק בו אזי ה' מברך ביתו • אהבת ה'
המביאה לדיקוד ולשמחה • כל הבריאה היא בשביל ישראל השותפים בה
• הלב טוב מביא זריזות ושמחה במצוות • כשהעולם הבא עיקר - העולם
הזה בשפע • כוונתו שהשכינה שורה עם האדם השלם

'אם אני כאן - הכל כאן'..... 773

אם תבוא לביתי בעולות וביחוד - תהיה מבורך • אם ישראל אינם כאן -
גם שריית השכינה איננה • אני נמצא בעצמותי - הרי השכינה כאן • רגלי
מוליכות אותי לכאן מעצמן • דבר הלל בלשון חכמה • כשנכין בשמחתנו
לשם ה' - שכנתו תשרה בינינו • מעשי האדם צריכים לנבוע מפנימיות
עמקי לבבו • הצדיק יסוד עולם מעלה ומקרב כל נשמות ישראל • חזק

נפשו בשמחה • כשעושים רצונו של מקום – שירות ותשבחות המלאכים
טפלים הם • צריך האדם להחזיר את עצמו לשרשו למקור העליון • אין
כלל בלי הפרט • קילוסנו חביב לקב"ה יותר מן הכל • מעשה שנביעתו מן
הלב חביב לפניו יתברך יותר מן הכל • תפקידו של האדם שהנפש תגבר
על הגוף • חביב הוא קילוסן של ישראל יותר מכל • תכלית השלמות –
להיות דבוק בה' מתוך שמחה של מצוה • אם אני זוכר שהשם יתברך
שוכן בקרבי – תשובתי שלימה • בשמחת בית השואבה השיג הלל הוד
הנפש החלק האלהי ממעל • אם נחפש אחרי הקב"ה הוא יברכנו • על
עניו אין שולט שום מזיק • השפיע בהתגלות השכינה • כשאני מעריך
השגתי בעודי בחיים – אתבטל לגמרי כאלו איני במציאות כלל • מרוב
קדושת ענוותנותו החזיק עצמו לבעל תשובה • להינצל ממשכבות זרות
והרהורים רעים • אחז שקיבל את נשיאותו רק מצד ייחוסו לדוד המלך
• מחיות מדת גבורה שבשמחת בית השואבה מתמלא העולם בחסד •
אם רוצה שהקב"ה יהיה עמדי – צריך אני להיות עניו מאוד • אם תבואו
לבית המדרש תבוא השכינה עמכם • הראה מעלת ישראל שדם טובים
וישרים • צידוף מחשבה למעשה • תאמין שאין מקומך בעולם הזה • לא
להחזיק עצמו גבור יותר מחברו • בתנועת קולו ירמוח לשומעים הסוד •
עיקר טהרה היא ביטול ואסיפה • אם הוא יתברך כאן במחשבתנו – כל
הנמצאים כאן יש להם ממשות • יודע אנכי שכל כוחי הוא רק מצד כח
השם יתברך • הנשמה שנתת בי, היא הביאה אותי לכאן • אהבת הזולת
צריכה להיות מושתתת על אהבת ה' • רצה להודריך את בני דורו שיהיו
דבקים בה' ובתורתו • ההולך בדרך ה' ניכר הצלם אלוקים על פניו •
העיקר הוא לא הבנין המפואר אלא רק הבאים המרובים • אם כל יחיד
ימלא חלקו אז יהיו אנשים המשתדלים כראוי וכצורך • הלל הדיגש
קבלת רוח הקודש ושפעת אלוקי • יחשוב כל אחד שהדבר תלוי בו ולא
בזולתו ולא יתעצל • אין כלל בלי הפרט • מי יכול לומר זכיתי לבי להיות
במקום השכינה • דברי הלל הזקן מלאים חכמה וענוה ומוסר השכל • כל
מה שאתה עושה בכל מקום הוא לשם שמים • מדתי של ענוה ושמחה
שהוא דיפך וקפדנות • השראת השכינה לכוון לאמיתתה של תורה • מועט
מחזיק את המרובה • כל אדם יכול לבוא ולא ימנע עצמו • אם יש לי רוח

מפרתח מפורט למתניתא

הקודש - היא מבח קדושת המקום • סוד ההצלחה הוא שכל אחד ידאג לתקן את עצמו • בדרכי קרבתי רחוקים להיכנס תחת כנפי השכינה • אם כלל ישראל מקלסים את הקב"ה גם מלאכי עליון מקלסים • תוכחה לבני ישראל ליום שמחת תורה • על האדם להשתמש ב'אני' שלו ולעורר את עצמו • מי שמבטל את רצונו לקב"ה נקרא בשמו של הקב"ה • השכינה מדברת מתוך גרונו • אם הוא מדבק את עצמו להשם יתברך יכול לתקן כל המדות • אם אני הקטן כאן - אין קנאה • דרך טובה ובטוחה להגיע לידי מידת שפלות וענוה • כל מקום שמוצא את עצמו הרי הוא כאחד מהם • אדם שיש לו יראה - יש לו הכל • לא השכל מוליך את הרצון, אלא הרצון מוליך את השכל • לא לסמוך עצמו לגמרי על הצדיק • צריך אני להשתתל שיהיו הכל כאן • על ידי קיום מציאות עם ישראל - כולם חיים וקיימים • האיש השלם - כולו איתנהו ביה • עלה בדעתו מבח ענוותנות כי הוא אינו ראוי לשבח את ה' • עיקר שמחת ישראל שזוכה לתשובה ולהתקדבות לאור פני מלך חיים • בשמחת בית השואבה זוכים לידיעה אמיתית שהקב"ה מקבל פושעי ישראל בתשובה • אני בבית המקדש בתכלית מטרתו באופן שאוכל לומר 'אני כאן' • על ידי התבוננות הרעת הולך בכל יום לתשובה לבחינת עומק העליון • הלל שהיה כל כך מכבד את הזולת - הוא המכובד ביותר • אם אהבת השם איתנו - הכל כאן • הלל חשב את עצמו לגרוע שבישראל • כל האיברים נבנעים ומשועבדים לעבודתו יתברך • התיקון לפושעים - לעשות מצוות בכוונה גדולה • בא לחזק לב איש ישראל לשמוח בשמחת בית השואבה • אם הלל ראוי לשמחה גם אנחנו הגונים לזה • כל מעייני ותשומת ליבי הם בענייני העולם הבא • אני רוצה שהצדיקים יבואו • הצדיק נותן עצה בנפשו להתנהג בדברים פשוטים • אין אני ראוי לשבח ולהלל לפני המלך הגדול • העצה לזכות לתשובה ולהיות דבוק בקדושת השם • המעשה שלם ורצוי לפניו יתברך רק אם נעשה לשם שמים • הלל הזקן ברוב קדושתו לא היה רואה שום דבר גשמי • אם תקדימו לבוא לבית ה' - יניח הקב"ה ברכה אל בתיכם • תמיד יחשוב האדם שאין שום איש בעולם יותר ממנו • באותה שעה היה הלל משולל לגמרי מכל ענין אנושי • עתה נקל להשיג מהשגת הבורא יתברך • רצה לעורר את העם שעתה הוא הזמן הראוי לעסוק בתשובה

מאבהב • הלל הזקן החשיב את עצמו כאילו היה הגדוע מכולם • צדיק להכניס את הכל בתוך ההרגשות שבנפש • המוסר שמסר הלל הזקן לכלל ישראל • צדיק אני לשוב עבור אחרים • הלל ביקש לעורר את אדנות השם יתברך בעולמו • כל אחד יכול להיוושע על ידי שמחת בית השואבה • חשב במדת הענוה שקדושת המקום גורמת • כלל ישראל נתעלו בתשובתם עמו לקדושה העליונה • הכוונה בתפילה חשובה מהתפילה, וההתמדה בלימוד חשובה מהלימוד • הלל זכה למעלת הכהן שמשמש צינור של שפע לעולם • אם אתכוון לשחף אותו יתברך – אקבל הדבה

571 'אם אין אני לי – מי לי'

ההולך על פי דרכי התורה ה'אני' שלו כולל את כל עם ישראל • אם לא אשגיח על בני מה אני לעולם הבא • מה חשיבות בעולם ומה 'ישיות' שלי • לא יועיל לי כלום כל זמן שלא אעורר את עצמי • ללמוד עם עצמו ועם חברים • הלל היה מחמיר ולא רצה להשתמש בשונה הלכות • ישראל אינם ברשות עצמם • מי ל'י בימי התשובה • כשאני לעצמי בלא עול אשה – מה אני ומה חיי • מה מאושר הלומד מוסר! • אל תדחה והתבוננת מיום ליום • השתדלות עצמית וסיוע אחרים • הכל תלוי בגוף ובנשמה • רשות הציבור עלי ואני קנוי להם • למסור הכבוד והמעלה לשני • מה כוחי אלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרי • כשהאדם עושה רצון בודאו, אף לגוף יגיע תועלת גדולה • אין לבדיה כלום אצל בודאה • כשאני מוכיח אחרים – איני נחשב • כשמדת אנ'י בשלום אתי – מה דב כוחי • עסק התורה תלוי רק בבינעתי • דבר זה תלוי בידי להינצל מהיצר ולערוך איתו מלחמה • אני עושה עצמי כאילו איני שומע למחרפיי • אם לא אייגע בעצמי, מי ישפיע עלי כח התורה • הייתי עוסק בתורה ובשביל זה נתקבלתי לנשיא • כל ענייני לזכות את הרבים ולקרר הבריות לתורה • השלמים תמיד נוטים אחרי צורתם ומשעבדים החומר אליה • דווקא מתוך התנאים הסובבים צדיק הוא להתגבר ולהתחדש • לא כיוונתי בזה על עצמי אלא על השכינה • תיקון בתוך כלל ישראל • עסקי הגוף הוא רק עכשיו לפי שעה • אומר אם אין אני לי – בעשיית מצוה – מי לי • להשתדל להיות איש בארבעים ימי התשובה • המעשה והמחשבה והגוף

והלב צריכים להיות מחובדים + "וְנִהְיֶינָהּ בְּאֶחָדֵיהֶן בְּשֶׁךְ וּשְׂאֵךְ"
+ בעבודת ה' צריך לפעול על ידי יגיעה ודוב העמל + החיות שבעת שופע
לך הבורא – היא בכדי שתעבדהו כעת + כשיש לו גדלות הוא מפריד
בחינת אנ"י מן בחינת אר"ן + בענייני הרוחניות צריך זידה גדול + אפילו
הגוף נקרא בשם "בן" לה' יתברך + בשביל שצריך האדם לדאוג לעצמו
חייב לדאוג גם לאחרים + אחריות הגוף והגשמה + לטרוח בדבר מצוה
לא על ידי שליח כדי לחבב את המצוה + לעשות השתדלות על פי דרך
הטבע + לדאוג לעצמו ולזולתו + כל התוכחות לא יועילו אם אדם לא יגיע
אל ליבו + כל אחד מישאל נשלח לעולם הזה לתקן איזה דבר + לדעת
שהכל הוא מתנת אלקים + אמצא את השמחה כשאבקש את ה' ותורתו
הקדושה + חינוך והדרכת הבנים + לכלול את עצמו תמיד בכל עבודותיו
עם כלל ישראל + הרוצה להטיב לעצמו – צריך שישתדל עבור הכלל +
החושב על אחרים – יעמדו לעזרתו ויסייעוהו + חייב אדם להדחיק את
ה'אנ"י שלו + אין אחד יכול לפרוע חובת חבירו + אף בשעת צרה ניתן
למצוא את הנס וההצלה

925 בורכן ואוכלן בבת אחת

מצה ומרור לא מבטלים כזית של פסח + עריבה עליו מצוות מרור כמו
מצה ופסח + פסח, מצה מרור – יחודא עילאה ותתאה + אנו מקבלים גם
את הטוב וגם את הרע + על ידי השעבוד נעשתה החירות + המצה עם
המרור רומזים למדת הענוה + פסח – צדיקים, מצה – בינוניים, מרור
– רשעים + בורכן ואוכלן – אם יש ביטול באיסורים + על ידי תשובה
מתרפך המרירות למתיקות + למסור את עצמנו על דברי תורה כהלל +
הבנעת הדינים על ידי הצדיקים שכורכין ומגינים + היה ממתיק הדין מכל
הצדדים בחסד + על ידי האחדות יוכלו להתקיים כל המצוות + איך אוכלן
הלל בבת אחת + עשה מהכל מצוה ואפילו מעניינים גשמיים + להאמין
שדעה היא טובה + דרכו של הלל לקרב את הלבבות ולאחדם + טעמים
הפוכים – גלות וגאולה + אכילת מצוה + היה כורך מידת הביטחון + אי
טעם מרור מבטל טעם מצה + רק על ידי המרור באה המצה + הגאת
מעיים ומרירות פה + מצוות חבילות אצל הלל + הפסקה בין מצה לכורכ'

מפרתח מפורט למתניתא

• מצה ומרור – לשתף מדת הרחמים • לדעת שבכל דבר הרע מעורב בטוב • כריכה של ביטחון • גם אם חיינו מרדו בקושי נעשה פסח • הלל שהיה מוכן תמיד לעמל לא הרגיש במרירות החיים • היסורים הם חלק בלתי נפרד מן הגאולה • דרשת הלל מהפסוק • חיזוק האמונה והתקווה שמהרה יבנה המקדש • כורך מדת האהבה ומדת הדיאה ביחד • יתמתק עם פסח מקור החסדים • להכיר עין בעין שהכל הוא בהשגחתו יתברך שמו • רמז לעשיית תשובה בנערותו • להודות על ה'מרור' כמו על ה'מצה' • מצוות אין מבטלות זו את זו • אין חילוק בין טובות לדעות • המרור הוא הכנת הטובה והישועה • "על מצות ומרורים יאכלוהו" • גם בעת הצרה ממש – יש כבר ישועה • הרע כפוף לטוב • על ידי הענה נתקן בחינת יסוד • הלל ראה גם ברע ומר – טוב ומתוק • לאכול מצה ולתעורר להרגיש בעצמו את מרירות החטא • היה כורך מצה ומרור ומזה הגיע למעלת הבטחון • כריכת מצה ומרור שבזמן הזה • מסירות נפש באמונה על התורה שבעל פה • חיי האדם בעולם כרוכים ממצה עם מרור • גם בעשיית המצוה כתיקונה יחשוב שאינה כרת • מצה ומרור זכר לחירות • יתכן שתהיה עוד גלות • מפאת הפירוד שנוצר בעם ישראל גלינו מארצנו • אין דין 'ביטול ברוב' בשתי מצוות • מזור ותרופה לנפשם לתקן חטא פגם הברית • סימן טוב על עת הישועה • גם הדין והיסורים טובים לאדם • זכר למקדש בכריכת מצה ומרור • להיפטר ממרירות השעבוד ולצאת מעבדות לחירות • הלל היה כורך שלוש 'מצוות' ביחד • הלל היה 'כורך' לאחר אכילת מצת מצוה • אין חילוק בין הצרה ובין הטובה • הלל נתייחד ביותר בפרישות המאכלות • הלל הראה שהמצה והישועה היא בגדר מרור • לזכך גם את הגוף של האדם שהוא מרור • זכר למקדש שעכשיו חסר לנו בגלות • קיבל את כל הבא עליו בשמחה • בימי הבחורות יחשוב על ימי 'מצות ומרורים' • הלל חייך בני ביתו לקבל המר במתוק • לדבר בשבח הצדיק ומכללא מגיע תוכחה לרשע • כורך – להפוך את היצר הרע ליצר טוב • גילוי האחדות בבחינת 'אלקים חיים' • בזמן הבית מצה ומרור מדאורייתא • היה בטוח בה' שלא תבוא צרה בביתו • מודגלים אנשי ביתו לסבול עול היסורים

1009.....'מובטח אני שאין זה בתוך ביתי'

כשהצדיק בדרך - השכינה עמו • אין ליבו מפחד כלל מחמת בטחונו • בני ביתו של הלל היו מבני המוסר • "לא יעיד כל חמתו" • שליח מצוה בטוח הוא • אין ראוי לבטוח בה' שישמע שמועה פתאום • בביתו מקבלים דין שמים בדומיה • בני ביתו הורגלו לקבל הצדה בטוב לבב • שני סוגי בוטחים ושניהם שוין לטובה • מי שמאמין שהכל לטובה, אינו מתפלל כלל על הרעה • כשתקבלו הכל לטובה - לא יאונה לכם שום רע • לא יבוא שום חזק כי אם ברצון שמים • אם היה בתוך ביתי הייתי שומע קול תחינה • למדתי בני ביתי לקבל כל הבא עליהם בשתיקה • הרגיל בני ביתו שלא לצווח על כל הבא עליהם • ידע בנפשו שאינו מכלל הראויים לעונש • לב האדם הוא נביא נאמן • השכינה שרויה בקבע בביתו ובתחומותיו • הרגיל תמיד את בני ביתו לומר 'גם זו לטובה' • אמר כן כרי שילמדו ממנו מדה טובה • הצווחה היא כהטחת דברים כלפי מעלה • כל צרה כשתתראה בבית הלל היו מקבלים באהבה • אך שלום ואמת בביתו ובאהלו • אינו ידא כי יודע שהכל לטובתו • לב האדם כעין נביא להודיע מה שיקרה • לא היה צריך להתפלל שלא תבוא צרה לביתו • בביתו לא היו זועקים בשום מקרה • הלל לא החשיב העולם הזה לבית • בחרדה ינצלו מהצרות • אפילו מידת הדין היא רחמים גמורים • ביטחון היינו מי שמושלל הפחד • הצדיקים מקבלים גם את הרע באהבה • עיקר הביטחון הוא - שהכל ממנו לטובה • היה מברך בכל עת ובכל יום לה' • כל היראות בטלים ומבוטלים • הלל לימד לאנשי ביתו להלל תמיד לה' • בזכות הביטחון ממילא מתבטל הענין אשר עליו הצווחה • הלל הרגיש בעצמו שבפועל נכון לבו בטוח בה' • ביאור מהות הביטחון • הלל היה בדרגה שאף פעם לא פחד סתם • הלל היה יודע שהשם יתברך יעשה הנכון וטוב לו • לבו בטוח בה' שהוא הטוב והמטיב • הלל השפיע על אנשי ביתו מתוך אמונתו החזקה • הבטח בה' - נכון לבו ואינו מתר- עם • בביתו מהרהרים בתשובה בכל עת • בני ביתו של הלל הזקן היו משוחררים מדאגות • יודע שהמקום ימלא חסרונם בכל דבר • המצטער בצער הרוחני אינו צווח וצועק חרצה • 'מובטח אני' - בתנאי שיהיה

אדם כשד • העניו יכול להרגיש את לבו • כשהלב אינו דואג זה סימן כי
תרחק ממנו הדעה • החכם מקבל כל דבר באהבה • ביטחון מועיל אף
במקום שתפילה אינה מועילה • עיקר שמחתו ותענוגו היא בעבודת ה'
• מי הוא הזוכה להנהגה גבוהה של מעל הטבע • 'אם האדם לא יעורר
נפשו - מה יועילוהו המוסרים'

מפרתח מפורט למתניתא

"גומל נפשו איש חסד" - זה הלל הזקן 1075

רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום • הכרת אדם בגדלותו וברוממותו
• חסד עם הגוף • גם באכילתו היה הלל עולה ממדרגה למדרגה • הלל
'גומל נפשו' והוא 'איש חסד' • להספיד את המת • ישוב היום שמא ימות
למחר • אכילתו של הלל היא רק כדי לקיים את נשמתו • הלל היה מזהלך
בהגיון לבו לדעה תכלית כל דבר • כל הנהגותיו על דרך החסידות • הלל
טיהר וחקק את הגוף באימה ובידאה • הלל נכסף תמיד להתעסק במצוות
• הצדיקים כל מעיינם נתונה לצרכי הנשמה בלבד • העושה לכבוד בוראו
- נקרא 'איש חסד' • הלל למד כי האדם צריך להפריד בין עצמיותו לבין
גופו • אם בעת אכילה מכין לשם שמים זה נקרא עבודת השם • עולם
חסד יבנה - זו מדת הלל • עושה כל מעשה המצוה בלתי תקוות שום
גמול • לא היה להלל רצון עצמי בטובת הגוף • לקבל מנשמתו הרגשי
קדושה ולשעבד גופו לרצון אלוהי • מה שעשה לחזק גופו - נחשב למצוה
ולגמילות חסד • הרגיש בנפשו שלהאכיל הגוף שלו זה מעשה חסד •
הלל 'הולך ומהלך' לצורך נשמתו • אם עושים הכל לשם שמים - הגוף
מתעלה • הלך לרחוץ עצמו ולפשפש במעשיו • עיקר עסק האדם צריך
להיות בנשמתו • מקור החסד - מצד הגותן • פעם מהלך במרוצה ופעם
הולך לאט • הדרך להכניס הארציות אל הקדושה • הצדיקים היו מופקעים
מהעצמיות שלהם • כל פעולות שעושה - לשיפור צורתו וכבוד גופו •
הכנים הלל הזקן דרכו והילוכו בקודש בתלמידיו אחדיו • שני מיני 'אהבת
עצמו' • הלך לאכול כדי לגמול חסד עם גוף יהודי • הלוואה אחד זמן
הפרחובל וקיום המצוה בפועל

הלל הזקן תיקן פרוזבול..... 1121

היו בושים לומר שאין מלווים מפני השמיטה • "כל בעל משה ידו" • תיקן
העולם של הלל הזקן • ממילא יצאה גם התקנה בעבור מצב הגשמי •
נתינה בעל כורחו הוי נתינה • חומר וכבוד העון של לאו אחד מן התורה
• מה שירבו בשבחו של הלל – עדיין לא יגיעו למקצת

בשמת אמרו עליו 'הי חסיד, הי עניו'..... 1131

באמת היו ענוים וחסידים גדולים • כל העם ענו אחרי מעלותיו • חסידותו
– מכח הענוה שהייתה לו • שתי מידות המביאות להגיע לדוח הקודש
• ויתר הלל על מדינותיו לזכות את הרבים • ענוה מביאה לידי חסידות
• השיג שלמות כל סולם העליה עד לדוח הקודש • מעדת הלל הזקן

ציונו של הלל הזקן..... 1141

לקט אודות ציונו הקדוש של הלל

אמרותיו והניגויו של הלל הזקן הפזורים בחז"ל..... 1151

דבר בשם אומרו..... 1161

